

POLICIJSKI PREDPISI O CESTAH, VOZOVIH IN POTNIKIH
OD CESARICE MARIJE TEREZIJE DO SREDINE 19. STOLETJAEva *HOLZ*Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti,
Zgodovinski inštitut Milka Kosa, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2
e-mail: EvaHolz@zrc-sazu.si*IZVLEČEK*

V 18. stoletju je zaradi različnih vzrokov, med njimi je bila prav gotovo zelo pomembna razglasitev Trsta in Reke za svobodni pristanišči ter Jadranskega morja za svobodno morje, postal pomembnejši kopenski promet čez naše kraje. Okrepljen promet je deželi, skozi katero so potekale nekoliko boljše ceste, prinesel dobre in slabe posledice. Ker je bilo potrebno primerno urediti razmere na cestah in ob njih, predvsem pa je bilo treba urediti odnos okoliških prebivalcev do cest, odnose med prevozniki ter med popotniki, prevozniki in cestarji, je cesarica Marija Terezija sprejela vrsto osnovnih predpisov o obnašanju na cesarskih cestah in ob njih. Njene predpise so z leti dopolnjevali in prilagajali novim razmeram. Predvsem so se zaostriili predpisi o potnih listih. Prva večja sprememba je bila uvedba železnice, bistvene spremembe pa so nastale šele s pojavom motornih vozil in asfaltiranih cest.

Ključne besede: cesta, vozovi, potni listi, 18. in 19. stoletje

LE ORDINANZE DI POLIZIA RELATIVE A STRADE, CARRI E PASSEGGERI
DAL PERIODO DELL'IMPERATRICE MARIA TERESA ALLA METÀ
DELL'OTTOCENTO*SINTESI*

Per vari motivi, non ultime l'importante costituzione a Trieste e a Fiume del porto franco e la liberalizzazione della navigazione nell'Adriatico, il traffico di collegamento attraverso i territori dell'entroterra sloveno subì un importante incremento. La regione, attraversata da strade, conobbe conseguenze positive e negative. Vista la necessità di disciplinare la situazione sulle strade, ma soprattutto di fornire delle regole alla popolazione e di regolamentare le relazioni fra trasportatori, passeggeri e cantonieri stradali, l'imperatrice Maria Teresa promulgò tutta una serie

di disposizioni relative al comportamento da tenersi sulle strade imperiali. Nel corso degli anni le norme vennero aggiornate e adeguate alla nuova realtà. In particolare, si fecero più restrittive le disposizioni riguardanti i passaporti. I primi sensibili cambiamenti furono dettati dalla costruzione della ferrovia e, successivamente, dalla comparsa dei primi veicoli a motore e delle strade asfaltate.

Parole chiave: strada, carro, passaporto, Ottocento e Novecento

UVOD

Razvoj gospodarstva in spremembe pomorskih poti so od habsburške monarhije terjali prilagajanje, med drugim tudi širjenje in urejanje cestnega prometa, širjenje in prilagajanje cestnih in rečnih prometnih povezav in povezav z morjem. Teh zamisli se je lotil že cesar Karl VI. v prvi polovici 18. stoletja, v praksi pa so jih izvajali šele njegovi nasledniki. Zamisli in zahteve v prometni politiki so se deloma spremenile šele sredi 19. stoletja z uvedbo železnice in v začetku 20. stoletja, ko je vse hitreje naraščalo število motornih vozil in ko se je začelo asfaltiranje cest.

Če na eni strani upoštevamo spremenjene gospodarske razmere, se moramo na drugi strani spomniti tudi na to, da sta bila tako 18. kot 19. stoletje stoletji revolucij in vojn, kar je dajalo poseben pečat različnim cesarskim, posledično pa policijskim odločitvam, ki so se nanašale na promet, potovanja in odnos do tujcev. Tedanjim oblastem so boljše ceste in boljše razpredeno cestno omrežje prinesli marsikaj dobrega, a tudi precej neprijetnosti. Na marsikatero ministrsko odločitev je treba pogledati tudi s tega stališča. Ena od posledic pogostih vojnih spopadov so bili različni vojni begunci, dezertarji, ki so ogrožali ustaljene razmere in katerim je npr. cestni rop pomenil obliko preživetja. Zato je oblast sprejemala dokaj stroge predpise o nadzoru nad cestami, nad izdajanjem potnih dovoljenj in sploh nad popotniki, tako domačimi kot tujimi. Vsaj do sredine 19. stoletja je bilo pridobivanje potnih listov dokaj zahteven podvig.

CESTE IN NJIHOVO VZDRŽEVANJE

Obnašanje na javni cesti

Da bomo lahko razumeli, zakaj so bile s potovanji povezane takšne težave, je treba najprej spregovoriti nekaj o cestah samih ter o nevarnostih, ki so ogrožale njihov obstoj.

V 18. in 19. stoletju so bile ceste makadamske in zato tudi zelo ranljive. Ne glede na to, kako kvalitetno so bile zgrajene, so jih uničevali pretirana vlaga, jesensko deževje, zimska zmrzal in seveda cestni uporabniki z neprimernimi in pretežko nalože-

nimi vozovi ali sanmi ter z neprimernim načinom zaviranja. Cesarica je državne ceste, ki so potekale čez naše ozemlje, podrobno obravnavala v dveh patentih. Leta 1776 je o problemih, ki so bili povezani z vzdrževanjem cest, odkupom potrebnega zemljišča in obnašanjem ljudi, ki so živeli ob cesti, spregovorila v patentu, ki je bil namenjen razmeram na Štajerskem (Schemerl, 1807, 371–386). Leta 1778 je v patentu, ki je bil namenjen Kranjski, spregovorila o istih problemih, vendar o nekaterih precej podrobneje (Sammlung 1, 1844, 652–668). V zakonih, ki so bili namenjeni avstrijskemu delu monarhije, je govorila o načinu vzdrževanja cest, kjer je bila posebna pozornost posvečena odvodnjavanju, se pravi cestnim jarkom in prepovedi postavljanja kakršnih koli ovir, ki bi preprečevale primerno sušenje ceste skozi vse leto. Mesta, trgi, kraji in vasi, skozi katere je tekla državna cesta, so morali skrbeti za to, da je bila ta poleti in pozimi prevozna. Prebivalci nanjo niso smeli dovažati in odmetavati smeti, na njej niso smeli prepregati in krmiti konj, na cestišče ali v obcestne jarke tudi niso smeli biti speljani odtoki iz hiš, hlevov in gnojišč. Pozimi je moralo biti cestišče očiščeno. Patent je govoril o pravicah in dolžnostih cestarjev, o tem, kako se morajo cestni uporabniki obnašati do cestarjev, ki so državni uslužbenci in med delom nosijo uniforme ter oznake svoje službe. Prav tako je bil govor o tem, kako se morajo uporabniki javnih cest obnašati drug do drugega in kako do mitničarjev (Schemerl, 1807, 351–370). Vzdrževanje cest je bilo poleg njihove gradnje posel, ki se nikoli ni končal. Da bi bil nadzor nad vzdrževanjem cest dokaj oster, so v letu 1788 dobili poštni mojstri pravico in tudi dolžnost, da so poročali o stanju na cestišču (Haupt-Repertorium 1, 1827, 310–311).

Čas francoske revolucije, napoleonskih vojn ter nastanek in propad Ilirskih provinc so prinesli v naše kraje kar precejšen nemir in zmešnjavo. Po vrnitvi habsburške oblasti so se nekateri francoski zakoni in uredbe obdržali še nekaj časa. Tako je bil npr. sprejet dekret leta 1814, ki je govoril o tem, da še ostaja v veljavi predpis, ki so ga sprejeli Francozi, da je treba plačati tlako za vzdrževanje cest. Po francoski uredbi je bila ročna tlaka vredna 50 centimov, vozna pa 1 frank. To odločitev je oblast sporočila guberniju na Reko, na posamezne intendantske službe in ljubljanski gradbeni inšpekciji (Ergänzungs-Sammlung 1, 1835, 244). Tudi v naslednjih letih so državne ceste še vedno vzdrževali s tlako, vendar pa se je oblast že začela zavzemati za večjo preglednost. Leta 1824 je bil sprejet predpis, ki je skušal pravičnejše razporediti cestno tlako. To je bila naloga kresij; te so morale zadolžiti okrajne oblasti, ki pa so morale cestno tlako razdeliti med podložnike glede na velikost posesti (hube). Posestnik celotne hube je moral opraviti 12 ročnih in 6 voznih tlak, število opravljenih tlak se je nato nižalo od $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{8}$ hube. Za tak pregled pa so morale imeti občine natančen poimenski seznam do 15. februarja (navodilo je bilo izdano 22. januarja). V prihodnjem letu so morali celoten seznam ob koncu vojaškega leta poslati cestnemu komisarju. Oblast je pričakovala, da bo ta zahteva spodbudila okrajna glavarstva k temu, da bodo nadzorovali resnično stanje in podložnikov ne bodo preobremenjevali. Gradbena komisija bi morala ob koncu vojaškega leta poslati cestne komisarje, da bi se sami

prepričali, kako je izpolnjena obveznost cestne tlake (Sammlung 2, 1826, 28–29). V letu 1825 so popravljali škodo, ki so jo na cestah, predvsem pa na mostovih, povzročile poplave. Med drugim je dvorna pisarna od gradbene direkcije zahtevala, da morajo njeni uradniki natančno izpolnjevati svoje dolžnosti. Po vsaki visoki vodi bi morali natančno pregledati ceste in mostove, če jim je grozila nevarnost, pa so morali na to opozoriti potnike s primernimi tablami (Sammlung 3, 1828, 332).

V letu 1843 je dvorna pisarna izdala dekret, v katerem je bilo podrobno opisano, kako in kdaj je treba popravljati državne ceste, da bo popravilo tako učinkovito, kot tudi ekonomično (Sammlung 4, 1846, 30–48).

Že v časih cesarice Marije Terezije je težavo povzročala predvsem prehitra vožnja ali ježa čez mostove. Težava je bila tolikšna, da je o tem spregovorila v patentu in določila, da je treba na obeh straneh mostu nabiti tablo z opozorilom, da se s sklicevanjem na nevednost nihče ne bo mogel izmuzniti plačilu kazni (Schemerl, 1807, 359–363).

Razmeram in nevarnostim na cestah je posvetil nekaj pozornosti tudi cesar Jožef II. Tako je v njegovem času veljalo za hudodelstvo, če je nekdo otroka ali pa odraslega, ki si ni mogel pomagati, povozil in ga s tem poškodoval ali pa celo ubil. Kazen za tako hudodelstvo je bil lažji zapor; če je bil ponesrečenec težje poškodovan ali pa je celo umrl, je bil povzročitelj nesreče obsojen na poostren zapor (Joseph des Zweyten, 1787, 48, čl. 22 in 23). Prav tako je bilo treba po njegovem mnenju obravnavati tiste, ki so s hitro vožnjo ali ježo koga poškodovali ali ubili (Joseph des Zweyten, 1787, 49, čl. 24). O prehitri vožnji so znova govorili v letu 1819. Ponovljeno je bilo mnenje, da se preko mostov prehitro jezdi in vozi, da je to nevarno in da se s tem tudi uničuje mostove. Zato je oblast od višje gradbene direkcije zahtevala, da je treba na obeh straneh mostu postaviti dovolj velike opozorilne table, na katerih je moralo biti jasno napisano, da je čez most prepovedana prehitra ježa ali vožnja. Stroške za table so vračunali v stroške izgradnje mostu. Na tabli je morala biti jasno napisana tudi kazen za prekršek. Oblast je zadolžila kresije, naj zahtevajo od okrajev, da bodo ti na cestnih mitnicah pobirali kazen v višini 2 gld za kršenje pravil vožnje in ježe. Kresija je morala opozorilne table postaviti pri vseh mostovih, ki so jih zgradili z denarjem kresije, okraja ali občine in so bili pod njihovim nadzorom. Z istim predpisom je bilo prepovedano tudi kajenje na mostovih (Sammlung 5, 1849, 649–650). Kot politično hudodelstvo je cesar Jožef II. obravnaval tudi vsako nastopaško obnašanje na javni cesti, ki bi posamezniku ali skupini povzročilo občutek nelagodja ali ju celo poškodovalo. Da bi pri odločanju ne nastajale težave, je bilo nadlegovanje bolj podrobno opredeljeno. Sem so šteli: če je nekdo uničil, poškodoval, pomendral nekaj nasajenega, kar je bilo splošno koristno in je bilo namenjeno uporabi ali veselju ljudi; če je nekdo metal v okna ali v stanovanje stvari, namenjene škodovanju ali uničevanju; če je nekdo polival mimo doče, jih s čim obmetaval, jih z načrtnim prerivanjem prevrnil in jim pokvaril ali raztrgal obleko ali pa je kakorkoli oviral tiste,

ki so morali mimo njega; če je nekdo prosil miloščino na neprimeren in vsiljiv način. Ker so bili načini takega nastopaštva zelo različni, je cesar sklenil, da se zelo velika škoda ali škoda, ki je bila povzročena večjemu številu ljudi, ne bo poravnala le z zaporom, ki je bil določen za določen čas, pač pa tudi z izpostavitvijo na sramotilnem odru in s tepežem (Joseph des Zweyten, 1787, 48–49, 56–57; čl. 59, 60).

O vozovih in težavah, ki so jih povzročali

Za obstoj dobrih cest so pomenili precejšnjo nevarnost njihovi najpogostejši uporabniki, furmani, ker se pri svojem delu niso pretirano ozirali na cestne predpise, ki jih je sprejela cesarica. Ta malomarnost se je nadaljevala tudi v času vlade njenih naslednikov.

Z dvornim dekretom z dne 14. decembra 1744 je bilo ukazano, da vozovi ne smejo prevažati več kot 60 dunajskih centov (3.360 kg) težkih tovorov, vendar je bila ta prepoved kmalu in za dalj časa pozabljena. Kazen za prekoračitev teže je bila 10 gld, treba pa jo je bilo plačati na prvi mitnici. Voznik tudi ne bi smel peljati naprej, dokler ne bi pretežkega tovora preložil na dva voza. Da bi se to res zgodilo, bi morali mitničarji zahtevati od voznikov podatke o teži (listek o teži) in težo vsakega voza tudi sami preveriti. Od kazni, ki jo je moral plačati voznik, je dobil urad, kot pri ostalih cestnih kaznih pa je bilo treba ostalo nakazati v blagajno cestnega fonda.

Primeren nadzor teže tovornih voz so bile tehtnice, čez katere se je moral voz zapeljati, ne da bi se mu bilo treba veliko ustavljati. Take tehtnice naj bi bile postavljene na mejnih prehodih in na mejah med posameznimi provincami, pred večjimi mesti, skladišči kjer so prekladali in sprejemali tovor, ter tudi na cestnih mitnicah, kjer je bilo pač potrebno stehtati tovrne vozove.

Omenjene kazni niso veljale za tiste furmane, katerih vozovi so imeli kolesa široka 6 dunajskih col (cca. 15 cm) in več, pa če so bili še tako težko naloženi. Na naših cestah so bila običajna ožja kolesa, ki so na cestišču povzročala prezgodnje poškodbe. Oblast je zato vztrajala, da morajo imeti težki tovorni vozovi širša kolesa, ki bi manj poškodovale cestišče ter bi na ta način pomagala ohranjati cestni fond. Furmane je oblast skušala prepričati v rabo širših koles tudi s popusti na mitnicah. Vozovi, ki so imeli kolesa široka 15 cm, so bili oproščeni $\frac{1}{4}$ mitnine, tisti, ki so imeli kolesa široka 20 cm, pa $\frac{1}{2}$ mitnine. Da ta široka kolesa zaradi trenja voznikom ne bi povzročala težav, je oblast predlagala, da bi bila narejena konveksno in se ob suhem vremenu cestišča ne bi dotikala v celoti, celotna širna kolesa pa bi prišla v dotik s cestiščem le ob vlažnem vremenu (Schemerl, 1807, 359–362).

Vsi naloženi vozovi so morali biti opremljeni s t.i. coklo, ki so jo morali uporabljati pri vožnji v dolino. Ta predpis je bil sprejet že leta 1759 (Schemerl, 1807, 362, opomba pod črto). Cestno osebje je moralo biti pozorno na uporabo takšnega zaviranja. Če se voznik tega ni držal, je moral na prvi mitnici plačati kazen, sicer ni

smel naprej. Če so bile mitniške postaje med seboj preveč oddaljene, so morali cestnemu osebju, ki je prijavilo tak prekršek, pomagati dominiji in lokalne oblasti. Ob plačilu kazni je bilo treba sestaviti zapisnik, iz katerega je bilo mogoče razbrati ime kaznovanega in kraj, kjer se je zgodil prekršek (Schemerl, 1807, 359–363). V letu 1795 je bil za Kranjsko sprejet predpis, da morajo vozniki uporabljati coklo ne le na državnih in poštnih cestah, pač pa tudi na dobro urejenih stranskih cestah (Haupt-Repertorium 2, 1827, 310–311).

Težave s preobloženimi vozovi, ki so imeli preozka kolesa in ki za zaviranje še vedno niso uporabljali cokle, so se nadaljevale. Glede na to, da so si predpisi s podobno vsebino, ki je zahtevala širša kolesa in kot nagrado ponujala delno oprostitev mitnine, sledili kar pogosto, bi lahko sklepali, da niso bili ravno učinkoviti.

V letu 1819 je dvorni dekret znova opozoril na širino koles, obnovil je namreč sklep iz leta 1818, ko so skušali voznike prepričati v rabo širših koles, ki naj bi bila široka vsaj 15 cm. Pridobiti so jih skušali tudi z oprostivjo plačila polovice mitnine (Sammlung 6, 1849, 78).

Oblast je vozove, ki so potovali po državnih cestah leta 1820 razdelila na lahke in težke. Med lahke vozove so šteli tiste, v katere je bil vprežen en konj; sem so šteli tudi prazne tovrne vozove. Dvo- in večvprege so prevažale težke vozove. Od vrste voza je bila sedaj odvisna višina cestnine in mostnine. Ta predpis je začel najprej veljati na Štajerskem, v letu 1820 pa se je razširil na celotno kraljestvo Ilirijo (Sammlung 7, 1823, 54–55). Pozimi so v naših krajih precej tovora prevozili na saneh. Določeno je bilo, da naj bi bile sani natovorjene največ s 15 centi (840 kg), pri večji obtežbi pa so že nastajale težave s preozkimi sanicami (Sammlung 8, 1823, 83).

V letu 1822 je oblast znova potrdila ugodnosti, ki so jih imeli pri plačevanju mitnine na konstrukcijskih mitnicah vozovi z vsaj 15 cm širokimi kolesi (Sammlung 9, 1824, 93–94). Iste ugodnosti so imeli tudi na mostnih mitnicah. O tem so morali biti obveščeni tako mitničarji, kot tudi zakupniki mitnic (Sammlung 10, 221–222). Ugodnosti za mostne mitnice so ponovili še v letu 1825 (Sammlung 11, 1828, 260–261).

V letu 1840 je dvorni dekret spet predpisal ureditev in opremo voz na javnih cestah tako, da bi ti čim manj poškodovali cesto ter zagotavljali varnost tako osebam kot tudi zasebnemu premoženju. Določena je bila širina tovora, ki ni smela presežati 9 dunajskih čevljev (cca. 284,4 cm), sicer je bilo treba plačati kazen od dveh do petindvajset gld. V dvokolesnik so smeli biti vpreženi največ štirje konji, štirikolesne vozove pa je smelo vleči največ osem konj. Tudi kazen za ta prekršek je bila od 2 do 25 gld. V to število konj niso bili vštet tisti, ki so jih potrebovali za pripravo v hribovitih predelih. Oblast je omenjala tudi težo tovora, ki je bila odvisna od vrste voza in od širine njegovih koles. Dvokolesniki, ki so imeli kolesa ožja od 15 cm, bi smeli voziti tovor do 30 dunajskih centov (cca. 1.680 kg), štirikolesniki pa do 60 dunajskih centov (3.360 kg). Kazen za prekoračitev je bila 10 gld. Vozovom, ki so imeli kolesa širša od 15 cm, je bilo priznано plačevanje le polovice mitnine. Teh pra-

vil se ni bilo treba držati takrat, ko so prevažali nerazstavljen tovor ali tovor izrednih velikosti in prevelike teže. Za vse vozove je tedaj veljal predpis, da morajo zavirati s coklo. Površina kolesnega obroča, ne glede na njegovo širino, je morala biti ravna, ne konveksna, iz nje niso smeli štrleti žebli ali pa glave vijakov. Za vsa kolesa s takimi napakami je bila predvidena kazen 5 gld.

Če je bil voz pretežno ali preširoko naložen, če je imel premočno vprego (se pravi, da je bil lahko prehiter), če ni imel pravih zavor (če ni bil opremljen s coklo), če je imel kolesa, ki so bila po zakonu prepovedana, je lahko nadaljeval vožnjo le, če so vse naštetje napake odpravili.

Ob poledici je bila za zaviranje dovoljena veriga ali kakšna druga priprava, ki je opraskala cestišče, sicer pa je bila kazen za uporabo takih pripomočkov 20 gld, vključno z zaplembo verige ali drugih pripomočkov. Oblasti so morale o teh predpisih obvestiti vse in nadzorovati izpolnjevanje tega predpisa, ki je začel veljati 1. oktobra 1840 (Sammlung 12, 1842, 126–129).

POTNE LISTINE IN POTOVANJA

Razmere v času od vladanja cesarice Marije Terezije do napoleonskih vojn in nastanka Ilirskih provinc

Državna oblast je pisano množico, ki je krožila po habsburški monarhiji in je želela tudi čez njene meje, skušala krotiti z izdajanjem različnih potnih listin. V dobrih sto letih, od začetkov vlade cesarice Marije Terezije (1740) do marčne revolucije 1848, so v monarhiji izdajali različne potne listine. Tako so poznali potne listine za potovanje v okviru posamezne c.-kr. dežele, potne listine, ki so dovoljevale potovanje po c.-kr. dednih deželah, potne listine za tujino, potne listine obrtniških pomočnikov, ki so se nato spremenile v potne knjižice (Wanderbücher) ter potne listine za krošnjarje. V vseh teh papirjih je bil natančen opis njihovega lastnika in prav tako natančen opis poti, ki se je je moral držati. Vse te potne listine je morala odobriti tudi policija, nekatere pa tudi naborna komisija. Zanje je bilo treba plačati predpisano takso in žigosanje, kar je bil državni zaslužek. Lastništvo pravega in veljavnega potnega lista je bilo pomembno, saj je oblast popotnike, ki so jih zalotili brez potrebnih listin, praviloma stlačila med vojake.

Čeprav se je cesarica Marija Terezija trudila, da bi bile ceste v državi čim boljše in čim varnejše ter da bi zaživela dobra povezava med notranjostjo države in Trstom, je na drugi strani omejevala potovanja posameznikov. Precejšnjo oviro je pomenilo že pridobivanje potnih listin, saj je bila zakonodaja o tem dokaj stroga. Prav tako so bili strogi predpisi, ki so govorili o tem, kako je treba ravnati s tujci, ki pridejo v državo, kdo sme dobiti potne listine, kam je dovoljeno ali pa prepovedano potovati. Včasih je oblast prepovedala potovanje v tujino neki določeni poklicni skupini ljudi, npr. stek-

larjem, drugič profesorjem, tretjič študentom medicine, včasih so prepovedali romanje v Rim. Popotniki so morali biti pripravljene na to, da so vsaki oblasti in vsakemu sodniku, ki jih je povprašal po potnem listu, tega tudi pokazali (Haupt-Repertorium 3, 1827, 614–615). Vsak potnik, ki se je ustavil v gostilni, je moral izpolniti prijavnico in se tako prijaviti oblastem (Haupt-Repertorium 4, 1827, 614–615). V letu 1752 so morale biti oblasti pozorne na tujce, ki so potovali skozi avstrijske dežele. Tem tujcem so morali potne listine podpisovati magistrat, cehi ali pa gospostva (Haupt-Repertorium 5, 1827, 34–35). Avgusta istega leta je bilo prepovedano potovanje steklarskih pomočnikov v tujino; ta prepoved se je ponovila še v letih 1767, 1769, 1773, 1779 in 1780 (Haupt-Repertorium 6, 1827, 612–613). Potovanje cesaričinih podanikov iz dednih dežel v tujino je v tem letu dovoljeval le deželni knez (Haupt-Repertorium 7, 1827, 612–613). Hrvate in Slovake, ki so v avstrijske dežele pripotovali z Ogrske brez potnih listov, je bilo treba zapreti (Haupt-Repertorium 8, 1827, 34–35).

Pri izdajanju potnih listin sta morala biti magistrat in gosposka previdna, saj sta odgovarjala zanje (Haupt-Repertorium 9, 1827, 34–35). Potne listine so morali imeti vojaki, ki so šli na dopust, kot tudi tisti, ki so bili v službi. Tisti oficirji, ki so vojake pustili na dopust brez potnih listin, so morali plačati kazen (Haupt-Repertorium 10, 1827, 34–35). V težave so lahko zašli tudi obrtniški pomočniki, ki so potovali brez potnega lista ali mojstrovega poročila. Za pomočnike železarjev je v letu 1762 veljala dvorna odločitev, da jih brez teh papirjev ne sme sprejeti noben mojster (Haupt-Repertorium 11, 1827, 34–35). Jude, ki so potovali brez potnih listin, je bilo treba zapreti in nato odgnati (Haupt-Repertorium 12, 1827, 34–35). Potnega lista niso smeli izdelati osebi, ki ni hotela navesti svojega porekla in premoženja (Haupt-Repertorium 13, 1827, 34–35). Leta 1770 je dvorni dekret tudi naročal, da se potnega lista ne sme izdelati prosilcu, dokler ta ne predloži policijskega potrdila, dokler niso preverili podatkov, ki jih je navedel in dokler ni bil podan njegov natančen opis. V bodoče naj bi potne listine izpolnjevala župan in sodnik, potrjeval pa bi jih magistrat (Haupt-Repertorium 14, 1827, 36–37). Podložniki so lahko vojake, ki so bili na dopustu, vprašali po potnih listinah, tiste, ki jih niso imeli, pa so morali naznaniti kot dezertarje (Haupt-Repertorium 15, 1827, 36–37). Leta 1775 je cesarica prepovedala izdajati potne listine romarjem v Rim (Haupt-Repertorium 16, 1827, 36–37).

Potniki in vozniki so morali odgovarjati na vprašanja na carini in tudi dovoliti preglede (Haupt-Repertorium 17, 1827, 614–615). Kranjske in kočevske podložnike, ki so se potepali okoli brez potnih listov, niso pa bili sposobni za vojsko, je bilo treba odgnati (Haupt-Repertorium 18, 1827, 36–37). Ob prihodu v mesto so morali potniki povedati svoje podatke čuvaju (Haupt-Repertorium 19, 1827, 614–615). Tuje podložnike, ki so jih zalotili brez potnih listov, so obravnavali kot begunce in so jih v smislu recipročnosti predali bramborcem (Haupt-Repertorium 20, 1827, 34–35). Potni listi so morali imeti žig za 15 kr, nepremožnim osebam pa so izdajali potne listine z žigom za 3 kr (Haupt-Repertorium 21, 1827, 36–37).

Predpisi o potovanju s poštno kočijo

Potniki, ki so si končno pridobili potne listine, so potovali s poštno kočijo. Prva navodila poštnim mojstrom, kako se morajo obnašati do potnikov, je cesarica izdala že leta 1748. Pomembno je bilo navodilo, da morajo potnike prevažati po poštnih cestah, razen če nimajo osebnega navodila od državnega kancelerja, da lahko vozijo tudi drugje. Isti predpis je govoril tudi o tem, da potniki v poštno kočijo ne smejo jemati biča (ta zahteva se je še večkrat ponovila, in sicer v letih 1750, 1753, 1773). Prav tako je bila določena tudi količina prtljage, ki jo je potnik lahko vzel s seboj v kočijo; po drugi strani pa je bil dolžan s seboj vzeti navadno in izredno pošto (Haupt-Repertorium 22, 1827, 612–613, in 614–615). Za potovanje s poštno kočijo si je bilo treba pridobiti *passierzettel* (prehodni list), ki ga je podeljeval deželni predsednik. Brez tega papirja je bilo nemogoče naročiti poštno konje (Haupt-Repertorium 23, 1827, 56–57), brez potnega lista policijskega urada pa se ni dalo pridobiti potnega lista (Haupt-Repertorium 24, 1827, 58–59). Leta 1772 je cesarica spregovorila o tem, da se dogajajo zlorabe tako pri prenašanju pisem, kot tudi pri prevažanju potnikov. Glede potnikov je bilo sprejeto načelo, da lahko oseba naroči sedež v navadni poštni kočiji le pri glavnem poštnem uradu. Urejeni pa so bili tudi odnosi med poštnimi uslužbenci in potniki. Poleg pošte so smeli potnike prevažati po poštni cesti le tisti vozniki, ki so si priskrbeli posebno dovoljenje in so od tega zaslužka plačevali davek. Imeli so lahko pol ali popolnoma pokrite vozove ali pa odprte koleslje. Vsem gostilničarjem, meščanom in podložnikom, ki niso spadali v zgoraj omenjeno skupino voznikov, take vožnje niso bile dovoljene, pa če so vozovi pripadali njim ali pa potnikom. Izjema je bila lahko le vožnja od kraja, kjer ni bilo pošte ali potrjenega voznika, do prve poštne postaje. Prav tako je bilo prepovedano izogibanje poštnim postajam in izmikanje predpisom. Vsi pooblašeni vozniki so morali na poštni cesti prevoziti 6 pošt (približno 91,03 km) preden so zamenjali konje. Potnik, ki so ga prevažali, ni smel ostati v enem kraju več kot tri dni. V okviru razdalje 6 pošt vozniki tudi niso smeli sprejeti na voz potnika, ki ga je prej vozil nekdo drug. Da bi ti predpisi res veljali, je imel vsak poštni mojster pravico, da je vozniku, ki ni upošteval predpisov, zasegel konje, krajevne oblasti so ga kaznovale z denarno kaznijo 100 gld, poleg tega je moral nadomestiti škodo, ki jo je povzročil poštnemu mojstru, krajevne oblasti pa so morale slednjemu pomagati, da je čim prej dosegel svojo pravico (Haupt-Repertorium 25, 1827, 302–303). Ta patent je bil znova objavljen v letih 1782 in 1819 (Sammlung 13, 1823, 17–18).

Predpisi o potovanju in potnih listih, ki jih je postavil cesar Jožef II.

Cesar Jožef II. je v desetletju svoje samostojne vlade (1780–1790) precej zaostрил predpise o podeljevanju potnih listin. Leta 1780 je prepovedal podeljevanje potnih

listov osebam, ki so pod pretvezo, da so muzikanti, potovale po deželi (Haupt-Repertorium 26, 1827, 36–37). Naročil je tudi, da je treba skrbno opazovati tujce, ki so prišli čez mejo brez potnih listin in so se potikali okoli (Haupt-Repertorium 27, 1827, 36–37). Tisti, ki so zaradi gospodarskih poslov potovali na Ogrsko, so si morali urediti potne listine in jih imeti vedno pri sebi (Haupt-Repertorium 28, 1827, 36–37). Da bi omejili pohajkovanje po deželi, mestne oblasti niso smele izdajati potnih listov brez mestnega pečata in brez navedbe poti, ki jo je prosilec nameraval ubrati (Haupt-Repertorium 29, 1827, 36–37).

Vsi podložniki, ki so morali čez mejo zaradi urejanja privatnih zadev, zaradi trgovine ali pa zato, ker so iskali delo, so si morali priskrbeti potni list, sicer jim je grozilo, da jih bodo obravnavali kot sumljive osebe (Haupt-Repertorium 30, 1827, 36–37). Gospostva, ki so pošiljala svoje sle s pismi ali službenimi poročili na kresijo, so morala le-tem preskrbeti poseben papir ali pa potni list, ki je potrjeval njihovo identiteto (Haupt-Repertorium 31, 1827, 36–37). Nihče ni smel prenočiti tujca, ki ni imel potnega lista ali odpustnega dokumenta (Haupt-Repertorium 32, 1827, 38–39). Potnih listov, ki so jih izdajale gosposke za potovanje iz enega nabornega okraja v drugega, ni bilo treba žigosati (Haupt-Repertorium 33, 1827, 38–39). Kočevski podložniki so potne liste za potovanje v tujino dobili pod posebnimi pogoji (Haupt-Repertorium 34, 1827, 38–39). Jeseni leta 1785 je cesar zahteval, da so znova objavili že obstoječo prepoved izdajanja beraških potnih listov (Haupt-Repertorium 35, 1827, 38–39).

Strožji predpisi za izdajanje potnih listin so bili značilni tudi za sicer kratko vladanje cesarja Leopolda II. (1790–1792). Z dekretom dvorne komore je ukazal, da mora vsakdo, ki želi potovati s poštnim vozom, najprej pridobiti policijski prehodni potni list (Haupt-Repertorium 36, 1827, 58–59). Ukaz dvorne pisarne leta 1792 je zahteval, naj vse štajerske podložnike, ki potujejo na Ogrsko ali na Hrvaško, pošljejo nazaj, njihove oblasti pa naj jih kaznujejo kot izseljence (Haupt-Repertorium 37, 1827, 42–43).

Zaostreno obdobje v času vlade cesarja Franca II. (I.)

Prav tipični pa so postali zaostreni predpisi o izdajanju potnih listov za časa vlade cesarja Franca II., ki je bil v letih 1792–1806 zadnji rimsko-nemški cesar in od 1804 do 1835 prvi dedni cesar Avstrije (Glonar, 1931, 377). To je bil čas vojn proti Napoleonu, pa tudi čas nastanka Ilirskih provinc (1809–1813), ko je za dunajsko oblast večji del naših krajev postal tujina. Že v začetku vlade cesarja Franca II. so sprejeli dvorni dekret, ki nobenemu francoskemu izseljencu ni dovolil vstopa v državo brez izkaza, ki ga je izdala tajna dvorna in državna pisarna. Vsakega Francoza brez takega potnega lista je bilo treba poslati nazaj čez mejo. Tudi tistim Francozom, ki so imeli ustrezne potne liste, ni bilo dovoljeno bivanje v deželi ali deželnem mestu (Haupt-

Repertorium 38, 1827, 42–43). Mejne oblasti so morale potujočim tujcem dopovedati (pojasniti), da se morajo držati poti potovanja, kakor je opisana v potnem listu (Haupt-Repertorium 39, 1827, 42–43). Mejne oblasti so morale – glede na policijske in varnostne pogoje, ki so jih morale izpolnjevati za svoje pravilno delovanje – poskrbeti, da bodo tujci, ki prihajajo v deželo, pokazali svoje potne listine. Te so nato morali tudi pravilno vpisati v za to določene tabele (Haupt-Repertorium 40, 1827, 42–43). Ogrski podložniki, ki so želeli krošnjariti v nemških dednih deželah, so se morali pri obmejnih oblasteh izkazati s potrdili svojega podžupana. Obmejne oblasti pa so jih nato napotile na kresijske oblasti, kjer so jim izdali krošnjarski potni list (Haupt-Repertorium 41, 1827, 44–45). Mitničarji so morali pregledati in vidirati potni list vsakega tujca, popotnikom so morali tudi naročiti, da se morajo držati poti, ki je popisana v potnem listu (Haupt-Repertorium 42, 1827, 44–45). Vsak potni list tujca je bilo treba v provinci oddati deželni oblasti, na Dunaju pa višji policijski direkciji in ga tam shraniti, dokler tujec ni nadaljeval poti ali pa se vrnil (Haupt-Repertorium 43, 1827, 44–45). Če je želel tujec potovati na Ogrsko ali na območje Vojne krajine, ga je morala policija v prvem primeru napotiti v ogrsko dvorno pisarno, v drugem pa na dvorni vojni svet. Ti dve instituciji sta mu lahko podelili vse potrebne potne listine (Haupt-Repertorium 44, 1827, 44–45). Pravila, po katerih so podeljevali potne listine podložnikom, ki so se pred vojaško obveznostjo umaknili v dežele, kjer ni bilo nabora ali pa so s pomočjo potnih listin krošnjarili v drugih deželah, so določala, da lahko take potne listine izdajo kresijske oblasti sporazumno z regimentom nabornega okraja (Haupt-Repertorium 45, 1827, 44–45). Tako med vojake niso mogli na silo spraviti ogrskih obrtniških pomočnikov, ki so prišli s praviimi potnimi listi na Dunaj in tam tudi delali (Haupt-Repertorium 46, 1827, 44–45). Gospodstva so smela svojim podložnikom, ki so se podali v drugo deželo, kjer ni bilo nabora, in so se nameravali tam zadržati, izdati potne liste največ za dobo treh let (Haupt-Repertorium 47, 1827, 44–45). Tudi potni listi krošnjarjev niso smeli biti izdani za nedoločen čas, pač pa največ za 3 leta. V potnem listu je morala biti natančno navedena dežela ali pa okraj, v katerem se bo lastnik potnega lista zadrževal (Haupt-Repertorium 48, 1827, 46–47). Potni listi za obrtniške pomočnike so bili lahko urejeni hkrati tudi za več dežel, v katerih je veljal naborni sistem, vendar je bila njihova veljavnost časovno omejena na dve leti (Haupt-Repertorium 49, 1827, 46–47). Leta 1800 so obnovili predpis dvorne pisarne, ki je tujim izseljencem prepovedoval vstop v habsburško monarhijo, če niso imeli ustreznega potnega lista (Haupt-Repertorium 50, 1827, 46–47). V letu 1805 so smeli krošnjarske potne liste izdajati za dobo enega leta. Če so zalotili krošnjarja brez veljavnega potnega lista ali pa so ga zasačili pri trgovanju z blagom, za katerega ni mogel dokazati, da je domačega izvora, je bilo treba takega krošnjarja kaznovati z zaporom (Haupt-Repertorium 51, 1827, 46–47).

Nihče, ne glede na stan, ni mogel brez pravih potnih listin v habsburško monarhijo; vsak tujec se je moral za pridobitev potnega lista obrniti na c.-kr. dvorno pisar-

no ali na c.-kr. poslanika v tujini (Haupt-Repertorium 52, 1827, 46–47). Potne listine so morale vsebovati osebni opis prosilca (Haupt-Repertorium 53, 1827, 48–49).

Pruski podložniki, ki so se brez dovoljenja deželnega kneza kakorkoli ustalili v c.-kr. dednih deželah, niso smeli dobiti potnega lista za vrnitev v Prusijo (Haupt-Repertorium 54, 1827, 48–49). Na italijanski meji pa je bilo treba budno paziti, da se ne bi v nemške dežele pretihotapili ljudje brez potnih listov (Haupt-Repertorium 55, 1827, 48–49). Tudi carinske oblasti so morale biti pozorne na potepuhe brez potnih listov – teh niso smele spuščati mimo, prav tako tudi potnega lista niso smele podeljevati Judom in drugim nezaželenim družbenim skupinam (Haupt-Repertorium 56, 1827, 48–49).

Za potne listine obrtnih pomočnikov je bilo treba leta 1802 plačati žig za 6 kr (Haupt-Repertorium 57, 1827, 48–49), za potne listine za tujino pa je bilo treba, ne glede na stan prosilca, plačati žig za 30 kr (Haupt-Repertorium 58, 1827, 48–49). Za izdelavo krošnjarskih potnih listov se je uporabljal žig za 2 gld (Haupt-Repertorium 59, 1827, 48–49). Cene žigosanja za potne listine v dedne dežele, ki so veljale 15 kr, z izjemo potnih listin za obrtniške pomočnike, ki so veljali 6 kr, so se spreminjale glede na osebnost prosilca (Haupt-Repertorium 60, 1827, 48–49). Podeljevanje potnih listov za potovanje v turške province je skušala oblast na vse načine otežiti (Haupt-Repertorium 61, 1827, 48–49).

V letu 1804 je bilo sklenjeno, da krošnjarskega potnega lista ne bodo podelili nobenemu tujcu več (Haupt-Repertorium 62, 1827, 50–51). Pozornosti in ostrega ravnanja so bili deležni kočevski in ribniški podložniki, ki so potovali s ponarejenimi krošnjarskimi potnimi listi (Haupt-Repertorium 63, 1827, 50–51). Potni listi kočevskih in ribniških podložnikov, ki so jih izdajale le kresijske oblasti, ne pa tudi gosposka, so še veljali, če le ni obstajal sum, da so ponarejeni (Haupt-Repertorium 64, 1827, 50–51).

V času vojn, v katere je bil vpleten tudi avstrijski cesar (1805. je Napoleon namreč premagal Avstrijo in Rusijo pri Slavkovu; Glonar, 1933, 116), so bile oblasti še bolj pozorne pri izdajanju potnih listov. Nobenemu tujcu, ki si v c.-kr. deželah ni uredil bivališča in se tu s svojci stalno naselil, oblasti niso smele izdati krošnjarskega potnega lista; prav tako tak tujec ni mogel pridobiti meščanske in mojstrske pravice (Haupt-Repertorium 65, 1827, 50–51). Krošnjarstvo je bilo dovoljeno le pravim c.-kr. podložnikom, ki so imeli seveda tudi ustrezne krošnjarske potne listine (Haupt-Repertorium 66, 1827, 52–53).

C.-kr. podložnike, ki so se začasno izselili v tujino, je oblast opozorila, da se pri podeljevanju potnih listov ne zadržujejo v tujih državah, ne da bi se javili na c.-kr. poslaništvih (Haupt-Repertorium 67, 1827, 52–53). Vse c.-kr. podložnike je oblast opozarjala, da morajo imeti potne listine, kadar potujejo v druge c.-kr. dedne dežele, še posebno pa je to veljalo za tiste, ki so se podajali na Ogrsko (Haupt-Repertorium 68, 1827, 52–53). Oblasti in gospostva so morala v potne listine poleg dežele, kresije in rojstnega kraja prosilca vpisati tudi njegovo naborno gospostvo (Haupt-Repertorium

69, 1827, 52–53). Vse fante, ki so bili rojeni v nabornih provincah, pa niso imeli veljavnih potnih listin in so se zadrževali na Ogrskem, je bilo treba prijeti in jih proti nadomestilu stroškov vrniti njihovim oblastem (Haupt-Repertorium 70, 1827, 52–53).

V letu 1809, ko so bile ustanovljene Ilirske province, je večji del naših krajev za dunajsko oblast postal »tujina« in zakoni, ki so urejali ter ovirali potovanja v tujino, so sedaj veljali tudi za večino naših krajev (pač pogled z one strani meje). Razen obrtnikom, ki so potovali zaradi svojih poslov, razen »sujets mixtes«, ki so se gibali na področju, kjer so imeli premoženje, in razen obmejnim prebivalcem, potnih listin za potovanje v tujino ni smel podeljevati nihče razen cesarja (Haupt-Repertorium 71, 1827, 52–53). V primerih, ko je bilo dokazano, da je šlo za dediščino ali nujne družinske in zdravstvene zadeve, ki so bile vzrok za potovanje v tujino in ko bivanje v tujini ne bi trajalo več kot dvanajst tednov, je smela deželna oblast ali deželni glavar po posvetovanju s policijskimi oblastmi izdelati potni list za takega prosilca, sicer je bilo treba za to pridobiti najvišje privoljenje (Haupt-Repertorium 72, 1827, 54–55). Cesarju je bilo treba vsake tri mesece podati izkaz o potovanjih v tujino, da je podelil svoje privoljenje (Haupt-Repertorium 73, 1827, 54–55). Takse za potne listine za tujino so se ravnale po osebi, po trajanju bivanja v tujini ter po namenu potovanja (Haupt-Repertorium 74, 1827, 54–55). Obrtniki in popotniki, ki so prihajali iz Turčije, so morali imeti poleg potnih listin tudi prava zdravniška potrdila, ki jim jih je izdala c.-kr. internunciatura ali pa c.-kr. konzulat kraja, iz katerega so prihajali (Haupt-Repertorium 75, 1827, 54–55).

V najvišje privoljenje so prosilci lahko oddali le tiste prošnje za potni list za tujino, ki so jim priložili tudi mnenje policijske direkcije (Haupt-Repertorium 76, 1827, 54–55). V potne listine je bilo treba poleg rojstnega kraja vpisati tudi kresijo in gospostvo prosilca za potni list (Haupt-Repertorium 77, 1827, 54–55).

Predpisi o potnih listinah in potovanjih v nemirnem času po propadu Ilirskih provinc (1813–1816) in v dobi Ilirskega kraljestva (1816–1848)

Ko so Ilirske province znova prišle v okvir Avstrije, je bilo treba prilagoditi zakonodajo, ki je v njih veljala za časa Francozov, med drugim tudi tisto, ki je urejala promet in potovanja. Da to ni bila preprosta stvar, sklepamo po zakonih, ki so jih na Dunaju sprejemali v letih od 1813 do 1815, ki so nekakšno prehodno obdobje, obdobje ponovnega prilagajanja in vključevanja v okvir dednih dežel. Sicer pa se je zakonodaja postopoma prilagajala do sredine 19. stoletja.

Francoške potne liste, ki so veljali v Ilirskih provincah, so sedaj razveljavili, ponujala se je priložnost, da bi uvedli enotne potne listine v vsej deželi (Ergänzungs-Sammlung 2, 1835, 4–5). Ob koncu leta 1813 je bil na začasno intendantco in c.-kr. policijsko direkcijo v Ljubljani naslovljen ukaz generalne vlade (General-Gouvernement), kako naj ravnajo s tujci, za katere niso vedeli, kam spadajo. K takim so šteli


vse tiste, ki so jih zalotili v okraju (Bezirk), v katerem niso bili doma. Takega človeka je bilo treba v 24 urah prijaviti policiji. Najbolje je bilo, da se je tujec v tem času sam oglasil na policiji in pokazal svoje papirje (potni list ali kakšno drugo identifikacijsko listino), ki je odgovorila na vprašanja o tem, kdo je, s čim se ukvarja, zakaj se je ustavil prav tu in kako dolgo se bo tu zadrževal. Če tega ni hotel storiti, ga je bilo treba odgnati v matično deželo, če je bil tujec, pa čez mejo. Če se je hotel vrniti, je moral imeti za to res dober razlog. Osebe, ki niso izpolnjevale prej naštetih pogojev ali pa nanje niso mogle odgovoriti, so lahko kaznovali z izgonom, denarno kaznijo ali z zaporom (Ergänzungs-Sammlung 3, 1835, 41–42).

V začetku leta 1814 so bile razmere že toliko ustaljene, da se je obnovila trgovina od vrat do vrat (krošnjarstvo). Ta trgovina je bila dovoljena prebivalcem Kočevja in Ribnice ter tistim na drugi strani Kolpe in na morski obali. Ti ljudje so lahko znova trgovali po Ogrski. Da bodo znale prav postopati, je oblast o teh spremembah obvestila intendance v Postojni, Ljubljani, Novem mestu, Gorici, Trstu, Beljaku in viceguvernerja na Reki. (Ergänzungs-Sammlung 4, 1835, 84).

Z dvornim ukazom v marcu 1814 je bilo sklenjeno, da bodo dobili potniki, ki so morali potovati v tujino, potni list za dobo enega meseca. Poleg pristojbine za žig, ki je bila 30 kr, so morali plačati še druge: vsak premožen človek, ki se je potegoval za potni list, kot tudi plemiči (vitezi), je moral plačati 4 fl, baron je moral plačati 6 fl in 40 kr, grof 10 fl in knez 16 fl in 40 kr. Za čas, ki je bil daljši od enega meseca, a ne daljši od dveh mesecev, je bilo treba plačati dvojno ceno, za čas, daljši od dveh mesecev, a ne daljši od treh, pa je bilo treba plačati trikratno vsoto in podobno naprej. Potnih listov niso več nameravali izdajati v tujini. Vsakdo, ki se je torej potegoval za potni list, je moral od lokalne policije pridobiti izkaz (potrdilo), da policija glede izdaje njegovega potnega lista nima pomislekov. S tem potrdilom je nato prosilec za potni list odšel na prezidij generalnega gubernija, kjer so mu, če tudi tu ni bilo pomislekov, podelili potni list. Pri gubernijski blagajni je moral poravnati takse za potni list in njegovo žigosanje (Ergänzungs-Sammlung 5, 1835, 240–241). Potne listine za notranjost dežele so izdajali za dobo enega leta. V njih sta morala biti označena dežela in kraj, za katera so bile izdelane. Kdor je izdajal potne liste, je moral imeti nad njimi tudi nadzor. Ko je potni list potekel, je moral njegov lastnik to takoj javiti (Ergänzungs-Sammlung 6, 1836, 166).


Nekoliko z nezaupanjem je oblast gledala na redovnike; njihova potovanja so bila prav tako pod nadzorom generalnega gubernija. Tako so redovnike, ki so iz obstoječih samostanov brez urejenih potnih listin ali brez vednosti svojih predstojnikov potovali na beneško ozemlje, kjer samostani še niso zaživali, poslali nazaj v njihove samostane v Iliriji (Ergänzungs-Sammlung 7, 1836, 223–224).

448 Bom 15. Juli.



Reisepaß.

Für
Charakter
Diese ist

gebürtig Jahre alt Standes Statur Gesichtes Haaren Augen Nase		Mit selben reise
--	--	-----------------------------

Eigenhändige Unterschrift
reiset

Dieser Paß ist gültig auf

Es werden demnach alle Civil- und Militär-Be-
hörden dienstfreundlichst ersucht, Vorzeiger dieß aller
Orten frei und ungehindert passiren, auch selben nö-
thigen Falls allen Vorschub angedeihen zu lassen, wo-
bei man sich zu aller Gegenwillfährde erbiethet.

K. K. Kreisamt am . . ten 181 . .

Sl. 1: Formular za izdajo potne listine v letu 1836.

Fig. 1: An application form for the issuing of a travel document from 1836.

Krošnarji iz bivših Ilirskih provinc so imeli v svojih potnih listih zaznamek, da so ob vstopu v stare avstrijske dežele, kjer so se morali javiti pri prvi okrožni oblasti (Kreisamt), tudi plačali predpisani davek na dohodek. Prebivalci Kočevja in Ribnice so ta problem uredili že z odlokom dvorne pisarne 7. januarja 1814, njihove potne listine pa so se sklicevale na krošnjarski patent iz leta 1811 (Ergänzungs-Sammlung 8, 1836, 2–4).

Od 1. avgusta 1814 so morale okrajne oblasti potne liste, ki so jih prosilci potrebovali za potovanje po notranjosti države, izpolnjevati na formularjih, ki so bili predpisani za avstrijske province. Če naj bi veljali tudi v drugih kresijah, jih je morala potrditi kresijska oblast. Za tiste prosilce, ki so bili še naborniki, pa jih je morala potrditi tudi naborna komisija. Potne listine za tujino je lahko izdajal le deželni glavar po za to določenih predpisih (Ergänzungs-Sammlung 9, 1836, 438); kresije so torej tako dobile formularje, po katerih so morale izdelati potne listine za potovanje v notranjosti dežel. Od 1. avgusta 1814 je bila uporaba teh formularjev obvezna. Te potne listine so bile brezplačne, od prosilcev je bilo treba izterjati le predpisano takso za žig (Ergänzungs-Sammlung 10, 1836, 447–448).

Prebivalci Ilirije so se sicer začeli pritoževati, ker so morali za potne listine za potovanje v okviru dednih dežel plačevati tako takso, kot če bi potovali v tujino. Zato je dvorna komora 23. junija 1814 z odlokom sklenila, da potovanje v Ilirijo ali iz nje, vendar v okviru avstrijskega dela države, ni več potovanje v tujino. Zato so odpadle prej omenjene takse; za tak potni list je bilo potrebno plačati le žigosanje. Še vedno pa so ostale veljavne posebne takse za tiste, ki so potovali v dežele, ki niso spadale pod avstrijsko žezlo. Tem je moral potno listino izdati gubernij, tistim, ki so potovali znotraj cesarstva, pa je potno listino izdala kresija ali intendantca (Ergänzungs-Sammlung 11, 1836, 452–453). V letu 1815 so se razmere že toliko umirile, da so potne listine za tujino v posebnih primerih lahko izdajale tudi kresije. Taki posebni primeri so bili trgovci, ki so imeli posle v tujini, posamezniki, ki so zaradi družinskih zadev nujno morali čez mejo (tem so izdali potne listine le za dobo šestih tednov) ter obmejni prebivalci, ki so morali potovati tudi čez mejo. V vseh ostalih primerih so ostale zahteve do prosilcev za potne listine za tujino nespremenjene. O teh spremembah je oblast obvestila kresijske oblasti in policijske komisariate (Sammlung 14, 1844, 240–241).

Problem neenakosti med tistimi deželami, ki so ves čas pripadale Avstriji in nekdanjimi Ilirskimi provincami, se je pokazal tudi pri lovljenju vagabundov, vojaskih obveznikov in ljudi brez potnih dovoljenj. Oblast je bila mnenja, da bi bili vsi ti lahko primerni za vojake (Sammlung 15, 1844, 280–281). V letu 1821 je cesar sklenil, da so smele kresije podeljevati potne liste plemičem, ki potujejo na izpolnjevanje v tujino (Sammlung 16, 1824, 12).

Zanimiv je bil odnos do Furlanije. Oblast je ugotovila, da ima ta dežela tako lego, da so se njeni prebivalci lahko uspešno izmikali naboru s pretihotapljanjem v obmejne province. Dvorna komora je zato sklenila, da je treba takoj poslati nazaj vse

Furlane, ki so iskali delo ali trgovali ter so bili brez potnega lista, ki bi ga potrdili v Vidmu. Pri tem se ni bilo treba ozirati na dovoljenje, ki sta ga izdala župnik ali občina (Sammlung 17, 1824, 115–116).

Posebne potne listine so morali imeti potniki, ki so potovali v Turško cesarstvo. Visoka porta je sporočila, da zahteva od vsakega potujočega tujca, ne glede na njegov stan, poseben turški potni list, brez katerega je bilo potovanje v turške dežele prepovedano. Od tega predpisa niso bili izvzeti niti cesarsko-kraljevi sli, ki so jih obravnavali enako kot druge potnike (Sammlung 18, 1824, 74–75). Ker so bile pri potnih listinah, spričevalih in podobnih javnih listinah možne zlorabe, je osrednja oblast opozorila podrejene oblasti, da so pri vidiranju potnih listin ali pri potrjevanju papirjev prepovedani popravki, ker bi ti lahko spravili njihove lastnike v težave ali pa bi jih spodbudili k ponarejanju (Sammlung 19, 1825, 174–175). V letu 1823 se je cesar odločil, da so potni listi, ki jih je na Ogrskem izdala sodna oblast, veljavni tudi za Madžare na nemškem delu ozemlja. Prav tako je sklenil, da je treba izgnati iz nemškega dela države vse tiste Madžare, ki jih najdejo brez potnega lista, in prav tako tudi tiste, ki jih imajo za potepuhe. Tiste podanike, ki so bili na Ogrskem in so bili vojni obvezniki, vendar pa so bili v tem delu dežele brez (veljavnih) potnih listov, so morale civilne oblasti prijete in jih ob vojaški asistenci oddati pripadajočim nemškim regimentom (Sammlung 20, 1825, 193). Da bi preprečili izogibanje vojaški službi, je oblast določila, da je treba v potne liste dodati tudi hišno številko prosilčevih staršev v njegovem rojstnem kraju (Sammlung 21, 1826, 32–33).

V letu 1825 so se nekateri tuji obrtni pomočniki, ki so potovali po avstrijskih deželah, znašli v težavah. Precej jih je imelo pri sebi le avstrijske potne listine. Na vprašanje, zakaj nimajo pri sebi tudi svojih potnih listin, so odgovarjali, da so jim jih pobrale avstrijske oblasti z zagotovitvijo, da niso potrebne za potovanje po deželi. Težave so nastajale ob vračanju teh ljudi v njihovo domovino; predvsem se jih je otepala Bavarska. Da bi se izognili zapletom, je oblast kresijam naročila, naj natančno upoštevajo odlok iz leta 1801, ki je tujcem, ki so se vračali domov, ter obrtniškim pomočnikom omogočal pridobitev tiskanega izkaza za odvzete potne liste ali pa spremne listine. Ko so se vračali, so jim originalne potne liste vrnili (Sammlung 22, 1828, 43–44). Umetniki in obrtniški pomočniki, ki so želeli potovati v Francijo, so ravno tako naleteli na težave. Francoska vlada je sprejela sklep, da morajo obrtniški pomočniki in druge osebe, ki nameravajo iz Avstrije potovati v Francijo, imeti poleg svojega potnega lista še dovoljenje vlade, ki pa je veljalo izključno za potovanje v Francijo – brez tega jim prehoda čez francosko mejo niso dovolili. Dunaj je to javil kresijam, ki so morale sporočiti posredovati okrajem, s pristavkom, da se od primera do primera zglasijo na deželnem prezidiju vsi, ki nameravajo potovati v Francijo – od umetnikov, obrtniških pomočnikov do tistih, ki iščejo delo ali krošnjarijo. Na prezidiju so dobili potni list, kresijska in okrajna oblast pa sta morali jamčiti, da se bo taka oseba tudi vrnila (Sammlung 23, 1828, 261–261).

Težave s potnimi listi Madžarov, ki so prihajali v nemške dežele, so bile precejšnje. Večina političnih oblasti na Ogrskem ni znala ali ni hotela znati nemško, obvladala pa je latinščino. Zato je c.-kr. dvorna pisarna obvestila ogrsko kraljevsko pisarno, da morajo biti njihove potne listine spisane v latinščini, isto je veljalo tudi za spričevala tistih, ki so pripotovali z Ogrske. Tak je moral biti tudi osebni opis beguncev ali izgubljenih posameznikov. Prav tako so bili v latinščini tudi potni listi oseb, ki so iz nemških dežel potovale na Ogrsko. Dvorna pisarna je bila mnenja, da bodo imele ogrske oblasti tako nadzor nad potujočimi in bodo lahko izpolnjevale Najvišje predpise. (Sammlung 24, 1830, 110–111). Vračanje ljudi z Ogrske brez potnih listov ali pa s potnimi listi, ki jim je potekla veljavnost, je postajalo vse bolj zapleteno, še posebno tedaj, kadar ti ljudje niso bili primerni za vojake. Do prihoda v domovino jim je bilo treba zagotoviti dnevni obrok kruha, 4 kr, krajcar za prenočišče, kjer je bilo to plačljivo, obleko glede na vreme in nekaj za pokrivalo, tudi odvisno od vremena. Če so imele take osebe starše, ki so zanje odgovarjali, so morali nastale stroške poravnati oni; če je taka oseba imela denar, je morala stroške kriti sama, če pa se stroškov tako ni dalo poravnati, so ti padli na odgovorno oblast. To se je zgodilo v primeru, če slednja oseba ni poklicala na nabor po predpisanem protokolu in je imela taka oseba neveljaven potni list ali pa se ni pojavila pred naborno komisijo, se pravi, da je pred naborem bežala. Če oblasti ni bilo mogoče obremeniti, potem so padli stroški na ramena državnega zaklada. V tem primeru so šli računi, ki jih je predložila vojska, z dežele na generalno komando s pripombo, naj že krožeče zadeve pridobijo nazaj in naj se iz razstavljenе odločitve izhajajoči stroški iz dvorne blagajne prenesejo na vojno blagajno (Sammlung 25, 1830, 310–311). Ljudje, ki so jih brez potnih listov ali s pretečenimi potnimi listi zalotili na Ogrskem, so bili tudi predmet nekaterih predpisov v letu 1827. Zahtevam, ki jih je cesar postavil že v letu 1826, je sledila še odločitev, da morajo taki begunci za kazen odslužiti še tri leta vojaščine. Poleg tega so dominijem tudi naročili, kot je bilo določeno že v letih 1808 in 1809, da lahko kot vojaško rezervno vpokličejo tudi tujce, pa čeprav so ti imeli izkaze o tem, da so rezervisti, niso pa imeli veljavnega potnega lista (Sammlung 26, 1830, 74–77). Potem ko je oblast določila, kako je treba ravnati z ljudmi, ki so jih zalotili na Ogrskem in ki niso imeli (veljavnih) potnih listov (pa najsi je šlo za vojaške obveznike ali ne), je določila tudi, kako je treba obravnavati potne stroške, ki so jih ti ljudje povzročili (Sammlung 27, 1830, 229). V letu 1828 je cesar sprejel sklep, po katerem so imele osebe, ki so jih zalotili z neveljavnim oz. pretečenim potnim listom ali brez njega, in so jih vtaknili med vojake, pravico do namestnika (Sammlung 28, 1830, 321). V tem letu je oblast za obrtniške pomočnike in delavce uvedla popotne knjižice (Wanderbuch). Nadomestile so njihove potne listine, spričevala, izkaze in poročila. Knjižica je začela veljati 1. maja 1829. V njej so bili zabeleženi podrobni podatki o njenem lastniku, o njegovem delu in obnašanju. Vpisovali so le pozitivne podatke, tako značajske kot delovne lastnosti. Če te niso bile omenjene, si je vsakdo lahko ustvaril sliko o takem človeku. Ko je delavec

zamenjal delodajalca, sta morala oba do okrajne oblasti, kjer je uradnik vpisal in potrdil njune izjave (Sammlung 29, 1830, 380–398).

V letu 1829 je dvorna komora sklenila, da naj bo taksa za potne listine za tujino enaka taksi za potne listine, ki so dovoljevale potovanje po notranjosti države, to je bilo 4 gld; plačilo za žig je bilo odvisno od stanu prosilca (Sammlung 30, 228). V tem letu je cesar asistentom na medicinskem študiju, ki so bili zaposleni na ustanovah, prepovedal potovanje v tujino. Prepoved je utemeljil s tem, da je mesto asistenta vezano na državno štipendijo za določeno število let, da se študentje popolnoma izšolajo za smer, za katero so prejeli štipendijo. To pa se po njegovem mnenju ni moglo zgoditi, če so bili dalj časa odsotni od pouka (Sammlung 31, 1831, 328).

V letu 1832 je cesar sklenil, da morajo obrtniški pomočniki in delavci, ki so prišli v Avstrijo iz tujine in niso imeli potnih knjižic, te urediti na meji, kot garancijo pa morajo predložiti svoj potni list. Potni list so dobili nazaj, vendar s pripombo, da »potni list brez predpisane potne knjižice nima v deželi nobene vrednosti«. Sklep je začel veljati v januarju 1833 (Sammlung 32, 1834, 2–3). Na dan je prišlo tudi, da so povsem prezrli tiste, ki so iz beneške province kot obrtniški pomočniki ali delavci potovali v avstrijske dežele. Tudi ti so morali, tako kot ostali tujci, na meji zaprositi za potno knjižico. V njihov potni list je prav tako morala biti vnešena pripomba, da je veljaven le skupaj s potno knjižico. Pri teh ljudeh je bilo še posebej treba paziti na to, da sta bila natančno navedena čas in pot, ki so se ju morali držati (Sammlung 33, 1834, 41–42). V letu 1834 so lahko tuji vozniki, ki so vozili blago na sejem, potovali s posebnim potnim listom, ki je bil izdelan le za to potovanje. Najeti kočijaži, ki so prevažali potnike, so morali imeti namenske potne listine, ki so jih izdale njihove oblasti, in seveda namenske potne listine svojih potnikov (Sammlung 34, 1835, 1–2). Avstrijski podložniki, ki so hoteli potovati v kraljevino Bavarsko, so morali imeti potni list narejen prav za to pot. Na to je bilo treba opozoriti kresijske oblasti, da bodo vsem tistim, ki so potovali v kraljevino Bavarsko, izdale pravilne potne liste (Sammlung 35, 1835, 66–67). Potem ko so v Bernu v Švici javno dovolili shod rokodelcev, na katerem so le-ti poslušali revolucionarne ideje, kjer so jih pozivali na upor proti njihovim knezom in oblasti, je cesar sklenil obvarovati svoje podložnike pred takim zapeljevanjem in jim je zato prepovedal potovanje v mesto in kanton Bern. To je objavil v kabinetnem pismu 29. oktobra 1834. Nato pa je dekret dvorne pisarne natančno določil pravila potovanj. Potovanje rokodelcev v Bern je bilo prepovedano; če so rokodelci potovali v Švico, v potnih listinah nista smela biti navedena ne mesto ne kanton Bern. Tisti rokodelci, ki so že bili v Bernu, so morali pripotovati domov v roku 8 dni po objavi te okrožnice v švicarskih časopisih. Kdor tega predpisa ni nameraval upoštevati, je lahko računal s kaznijo (Sammlung 36, 1835, 361–362).

Kraljevina Würtemberg je v letu 1836 zahtevala od tujih podložnikov, ki so kot kramarji prodajali blago na trgih, da morajo imeti originalna spričevala, ki niso starejša od enega leta in so jih izdale njihove domače oblasti. V potnem listu sta mo-

rala biti navedena blago in trg, na katerem so želeli prodajati. Na razpolago so morali imeti toliko blaga, da so si z njegovo prodajo na trgu zagotovili bivanje. V potnem listu je morala biti opredeljena pot do trgov, ki so jih nameravali obiskati. Glede vidiranja potnih listov je veljalo, da so jih morali kramarji vsakih 14 dni predložiti okrajni policiji, da jih je pregledala (Sammlung 37, 1839, 567–568).

Tako kot je oblast nadzorovala potovanje po cestah, je nadzorovala tudi plovbo po rekah, pri nas po Savi. V letu 1836 so objavili podrobnejše predpise o nadzoru nad čolni, ki so pluli po tej reki. Od 1. februarja 1837 je moral imeti vsak lastnik ali kapitan čolna tako svoj potni list kot tudi potne liste posadke in vseh, ki so potovali z njimi. Potne liste so morali vidirati v navigacijskem uradu v Zalogu. To proceduro so morali ponoviti še v Radečah in v Jesenicah. Brez teh potrdil je bila plovba prepovedana. To je veljalo tudi pri vračanju. Ladje, ki so izplule na območju med Zalogom in Radečami, so morale potrditi svoje papirje v Radečah in v Jesenicah, tiste, ki so izplule na območju med Radečami in Jesenicami, pa le v Jesenicah. Na čoln niso smeli sprejemati ljudi brez potnih listov. Za ladjarja je zadostovalo, da je pri svoji politični oblasti uredil potni list, ki je veljal eno leto. Lastniki ladje ali kapitani so morali imeti tudi potrdilo svojih okrajnih oblasti za vsako plovbo; lastniki o tem, da vozijo zase, kapitani pa o tem, za katerega lastnika delajo. Potniki so si morali priskrbeti potne listine za določeno potovanje. Navigacijske oblasti so morale potovanje preprečiti vsakomur, ki ni imel potnih listin, odkrivati so morale vagabunde in jih predati vojski ali pa siceršnji politični oblasti v okraju, v katerem je bil navigacijski urad; ta je z njimi ravnala tako, kot je bilo predpisano. Lastnika ladje ali pa kapitana, na čigar ladji so ujeli ljudi brez potnih listov, so kaznovali z denarno (od 5 do 25 gld) ali pa s temu primerno zaporno kaznijo. O tem je odločala okrajna oblast, pod katero je sodil lastnik ali kapitan ladje. Navigacijski urad je moral o takih dogodkih sproti obveščati okrajne oblasti. Uvedbo tega nadzora je morala kresija oznaniti na običajen način, okrajnim oblastem pa je morala še podrobno pojasniti njihove dolžnosti. Navigacijski urad v Zalogu je bil zaradi svojega položaja in prekladanja tovora na ladje in z njih še posebej zadolžen za strog pregled vpisa in nadzora ladji, podobno tudi urad v Radečah (Sammlung 38, 1839, 613–616).

Če so želeli potovati v tujino notarji in advokati, so se morali za dovoljenje obrniti na apelacijsko sodišče, imenovati svojega namestnika, prinesiti njegovo odločitev, da sprejme nadomeščanje, navesti mesto, kamor so nameravali potovati, in vzrok, zakaj gredo tja ter sporočiti, kako dolgo bodo tam. Na osnovi teh podatkov je apelacijsko sodišče, ki je bilo za to pooblaščen, dovolilo potovanje oz. dopust v tujini za dobo dveh mesecev. O vsem tem je morala biti obveščena višja instanca (Sammlung 39, 1839, 145–146).

Težave s potovanji so še vedno imeli ogrski podložniki. Nekatere lokalne oblasti niso hotele izdajati potnih listov v drugih jezikih razen v madžarščini, niti za potovanje v nemško ali italijansko govoreče dežele. Ogrska pisarna je zaradi večkratnih

pritožb sklenila, da bo za potnike, ki potujejo v c.-kr. nemško ali italijansko govoreče dežele ali skoznje, izdala potne liste v latinskem jeziku ali v madžarskem in latinskem jeziku (Sammlung 40, 1839, 67–68). Potni listi turških položnikov, ki so potovali v tujino, so bili napisani v francoščini. Dodan jim je bil tudi opis popotnika (Sammlung 41, 1839, 286). Za veliko kneževino Sedmograško pa je bilo sklenjeno, da morajo biti potni listi potnikov, ki so potovali v c.-kr. nemško ali italijansko govoreče dežele (ali jih le prečkali), napisani v latinščini in madžarščini ali pa v nemščini. Od 1. januarja 1839 potniki iz Sedmograške, ki so imeli potne liste le v madžarščini, niso več mogli čez mejo v nemško govoreče province, prav tako jim je bil prepovedan prehod skozi te province v tujino (Sammlung 42, 1839, 390–391). Da bi se tudi v madžarskem Primorju približali skupni shemi potnih listov, sta mestni magistrat na Reki in Bakru dobila pooblastilo kraljevega gubernija, da so vsem osebam, ki so sodile pod njuno jurisdikcijo in so želele potovati v c.-kr. dedne dežele, od 1. maja 1839 izdajali potrebne potne listine z avtentičnim pečatom. Ta policijski predpis so v vednost prejele c.-kr. kresije (Sammlung 43, 1841, 379).

Razmere v zadnjem desetletju pred revolucijo

V letu 1839 je bil še enkrat predstavljen strožji nadzor plovbe po Savi. Predpisom o nadzorovanju potnih listov, ki so veljali v Novem mestu že od leta 1836, so sedaj dodali še predpise za Ljubljano, ki so bili identični onim v Novem mestu. Natančnejši je bil le člen, ki je govoril o izročanju slepih potnikov: odkrite vagabunde je bilo treba takoj predati okrajnim oblastem (v Zalogu okrajnemu komisariatu Ljubljana – okolica, v Ratečah okraju Boštanj, v Jesenicah okraju Kostanjevica). Členu, ki je govoril o strožjem pregledu potnih listin v Zalogu in Radečah, je bila dodana še zahteva po strožjem pregledu čolnov za njihovo varno plovbo (Sammlung 44, 1841, 430–432).

Zaradi težav z evidenco nabornikov so na željo štajerskega gubernija v potne liste in potovalne knjižice že leta 1835 namesto rubrike »starost« uvedli rubriko »rojstno leto«. Ker se je ta novost dobro obnesla, je začela v letu 1840 veljati za vse province, kjer so bili vojni obvezniki (Sammlung 45, 1842, 135).

Vse gostilne in gostišča, ki so, v obeh glavnih mestih provinc, v kresijskih mestih in ob komercialnih cestah ležečih mestih in trgih sprejemala tujce, so bila dolžna tujcu, ki je želel prenočiti, ponuditi prijavnico, ki jo je moral izpolniti. V glavnih mestih jo je bilo potrebno prinesiti na policijo do 9. ure dopoldne, na deželi pa jo v času 24 ur dostaviti do okrajnega sodnika ali okrajne oblasti. Če je tujec odklonil izpolnjevanje prijavnice, je bilo to treba takoj (ustno) javiti prej omenjenim oblastem. Te oblasti je bilo potrebno obvestiti tudi, če se je hotela v gostišču ustaviti oseba brez potnega lista ali pa iz kakšnega koli vzroka sumljiva oseba (Sammlung 46, 1842, 110). V glavnih mestih provinc so smele biti gostilne odprte do 11., v drugih mestih

pa do 10. ure zvečer. Po tej uri niso smeli streči ne hrane ne pijače. Ta prepoved ni veljala za potnike, ki so pripotovali po policijski uri. Tem je bilo treba normalno postreči v jedilnici (Sammlung 47, 1842, 112).

Glede podanikov kraljestva Sardinija, ki so bili v habsburški monarhiji in jim je potekla veljavnost potnega lista, je oblast leta 1840 sklenila, da jim ni treba narediti novega, pač pa lahko vsaka oblast na pretečeni potni list zapiše, da »zaradi izstopa N.N. iz c.-kr. države, kot tudi za izdelavo novega potnega lista za potovanje domov ali za potovanje v tujino, ni nobenega ugovora«. C.-kr. policijska direkcija v Ljubljani in c.-kr. policijski komisariat v Celovcu sta bila zadolžena za natančno ukvarjanje s temi problemi, kresije pa so dobile navodila, da bodo natančneje poučile okrajne oblasti (Sammlung 48, 1842, 389–390). Osrednja oblast je ponovno opozorila, da so madžarski potni listi veljavni le, če so prevedeni tudi v nemščino ali latinščino (Sammlung 49, 1842, 390–391).

Leta 1841 so zdravnikom in ranarjem potne listine spet lahko podeljevale za to poklicane oblasti, kot je to določal njihov delokrog (Sammlung 50, 1843, 116).

Za potne knjižice so bile tudi v letu 1842 predpisane takse, odpadlo pa je plačilo za izdajo knjižice, ki je znašalo 15 kr (Sammlung 51, 1844, 163–164). Ob žigosanju potnih listin je v letu 1842 nastal nesporazum, ki ga je morala oblast razrešiti. Potne listine, ki so bile izdane za potovanje v okviru kresije ali provnice, so morale biti žigosane (Sammlung 52, 1844, 164–165). V tem letu so govorili tudi o tem, da ni prav, da se uredi le en potni list za veliko družino ali skupino služabništva, ki je pripadala lastniku potnega lista. Deželna oblast tudi ni imela dovojenja za izdajanje brezplačnih potnih listov. Novi zakon o revežih je v 90. členu govoril le o oprostitev pri spornih zadevah. Revežem je bila po 78 čl. zakona o žigih dovoljena le primerna olajšava. Potni listi otrok služabnikov in dninarjev ter najdenčkov so spadali v tisti razred, v katerem je bilo treba plačati 6 kr za žig. To je veljalo tako dolgo, dokler niso dosegli starosti, ko so morali imeti potne listine žigosane glede na razred žigosanja, v katerega so spadali (Sammlung 53, 1844, 168–169).

V tem času je c.-kr. poslaništvo v Londonu opozorilo c.-kr. tajno dvorno in državno pisarno, naj bo strožja pri izdajanju potnih listov za Anglijo revnejšim rokodolcem in tudi nepriznanim (neznanim) umetnikom. Niso bili redki primeri, ko so revni avstrijski podložniki prišli v Anglijo v upanju na dober zaslužek, tu pa so dokončno propadli in so potem od c.-kr. poslaništva zahtevali sredstva za vrnitev domov. Tajna dvorna in državna pisarna je zato opomnila gubernije, naj bodo pri izdajanju potnih listov strožji in pozornejši (Sammlung 54, 1844, 295).

V letu 1843 pa je oblast naštela tiste skupine prebivalcev, ki so lahko dobili potne liste za potovanje v tujino pri civilnih oblasteh, ne da bi se v to podelitev vmešavala še naborna komisija. Sem so spadali:

1. ženske, ki so bile podrejene civilni oblasti;

2. moški, ki so bili popolnoma oproščeni sodelovanja v kakršnikoli vojaški dejavnosti;
3. tisti, ki so bili iz vojske odpuščeni;
4. tisti moški, ki so dosegli 25 let, kar je bila minimalna starost za vstop v vojsko kot namestniki, pa se je pokazalo, da so v tem sončnem letu popolnoma nepotrebni, ker je kontingent rekrutov tudi brez njih popoln;
5. tisti moški, ki so že prekoračili dobo, ki je bila določena za vojaško službo;
6. tisti, ki še niso dosegli nabornih let in jih tudi v času veljavnosti potnega lista ne bodo;
7. tisti, ki so spoznani za povsem nesposobne za vojaško službo;
8. tisti, ki so z osebno službo v vojski ali z nastavitvijo namestnika povsem izpolnili svojo vojaško dolžnost (Sammlung 55, 1845, 49–50).

V letu 1843 se je cesar odločil, da bodo tudi na podaljških železnice na železniških postajah policijske nadzorne postaje, ki bodo pregledovale potne listine. Ob tej zamisli pa se je pokazala zelo očitna zadrega, kdo bo prispeval denar, ki ga bo zahtevala ureditev takih policijskih postaj (Sammlung 56, 1845, 58–59).

Oblast je v letu 1843 z gubernijsko okrožnico obvestila vse, ki so morali to vedeti, da je ruska oblast od tujih potnikov, ki so prišli na njeno ozemlje, praviloma zahtevala, da so na meji deponirali svoje potne liste in po Rusiji potovali z ruskimi potnimi listinami. Večkrat pa so nastale težave ob vračanju originalnih potnih listov tujcev. Zato je bil med Rusijo in Avstrijo sprejet sporazum, da avstrijskim podnikom pri potovanju v Rusijo ni več treba oddati svojih potnih listov ali potnih knjižic, na ruskih poslaništvih pa si morajo priskrbeti še legalne ruske potne liste, ki jih nato na mejah zamenjajo za listine z dovoljenjem zadrževanja na ruskem ozemlju ali gibanja v notranjosti ruskega ozemlja (Sammlung 57, 1845, 157–159).

Kramarjem, ki so na Saškem trgovali z iglami, galanterijo in drugim drobnim blagom, v letu 1844 c.-kr. oblast ni več izdajala potnih listov, ker so v kraljevini Saški prepovedali tako trgovanje (Sammlung 58, 1846, 112–113).

Če je v potnem listu zmanjkalo prostora za vizo, je lahko uradna oblast dodala list, ki pa je moral biti v potno knjižico pršit z zlato in črno nitjo ter zapečaten. Viza je veljala le tako dolgo kot potni list. Dodana viza je bila oproščena žigosanja (Sammlung 59, 1846, 274). Če je nekdo, da bi lahko potoval, uporabil tuj potni list ali če je nekdo posodil svoj potni list, sta bila oba vpletena kaznovana s tremi dnevi do enega meseca zaporne kazni, če to posojanje in potovanje z izposojenim potnim listom ni bilo sredstvo za zločinsko dejavnost ali pa težak policijski prekršek proti javni varnosti. Če je bil obsojenec domačin in je odsedel dodeljeno kazen, ga je bilo treba izgnati v domovinsko občino, če je bil tujec, pa iz avstrijskih dežel (Sammlung 60, 1846, 389–390).

Ker je bilo vse bolj očitno, da so na nekaterih mejah zelo površno pregledovali potne listine tujcev, je leta 1845 cesar določil obnašanje oblasti do tujcev, ki so priha-

jali v Avstrijo. Da bi se izognili težavam, ki so bile s tem povezane, in bi ob nejasnih primerih nastopali enotno, je policijski prezidij opozoril, da še vedno veljajo predpisi iz leta 1833, pa tudi predpisi iz leta 1839 o vizah, ki jih morajo imeti tujci, saj potovalne knjižice brez vize niso veljavne. Gubernial-Präsidual-Decret z dne 24. septembra 1839 pa je govoril o tem, da se je oblast zaradi pritožb na dunajskem dvoru akreditiranih poslaništev, še posebej francoskega, zaradi težav, na katere so v c.-kr. provnicah naleteli tujci, odločila za nekatere olajšave. Od tedaj dalje so imeli vsi deželni glavarji pravico, da so tujcem, ki so potovali z legalnim potnim listom, napisanim le na neko določeno mesto, omogočili razširitev tega potovanja in pridobitev vize tudi v drugih krajih c.-kr. monarhije. Za to spremembo pa so morali imeti tujci upravičene razloge. Oblasti naj torej ne bi ugovarjale in ne delale težav, če so imeli tujci v potnem listu natančno napisano pot. Prav tako ni bilo več potrebno, da bi tujci predhodno imeli vizo. Če tujec na svoji poti ni šel mimo c.-kr. poslaništva, je zadostovalo, da je vizo potrdil na poslaništvu, ki je bilo ob njegovi poti. Cesarsko-kraljeve oblasti so smele tujcem vidirati potne liste tudi za kraje, ki niso bili navedeni v potnem listu. To pravilo pa ni veljalo za podložnike ruskega carja in poljskega kralja; zanje so bili še vedno veljavni strogi predpisi. Vsem c.-kr. konzulom se je razširil delokrog glede potnih listin. C.-kr. konzulat v Anconi je imel izjemoma pravico, da je na zahtevo angleškega konzula podeljeval vizo za c.-kr. državo tistim angleškim in jonskim podanikom, ki so imeli pravilne potne liste, prihajali pa so iz sredozemskih pristanišč. O teh spremembah so bile obveščene vse prizadete oblasti, da bi lahko pravilno ravnale, obenem pa so bile tudi opozorjene, da morajo biti vljudne in obzirne pri ravnanju s potnimi listinami predvsem pri tistih tujcih, ki so prihajali iz južne in vzhodne Francije (Sammlung 61, 1850, 62–65). Za potovanje podložnikov kraljevine Ogrske v c.-kr. nemške in italijanske dežele so še vedno veljali predpisi, da morajo biti potni listi pisani v latinščini ali v madžarskem in latinskem jeziku. Hkrati so bili policijska direkcija v Ljubljani in policijski komisariat v Celovcu ter kresijske oblasti obveščeni, da bodo morali v prihodnje vsem potnikom, ki bodo imeli potni list le v madžarščini ter tistim, ki bodo imeli nepravilne izkaze, onemogočiti nadaljevanje potovanja; če bodo to madžarski podaniki, jih bo treba poslati nazaj na Ogrsko (Sammlung 62, 1850, 234–235).

Kako pa so avstrijski podaniki v tem času potovali v carsko Rusijo? Leta 1846 je bilo potrjeno, da avstrijskim državljanom za potovanje v Rusijo z veljavnim potnim listom ni več potrebna viza ruskega poslaništva za prestop poljsko-ruske meje. Oblasti naj bi bile pozvane k pravilnemu urejanju potnih listin tistih, ki so bili namenjeni v Rusijo. Rusi so zahteve do avstrijskih podanikov, ki so nameravali potovati v Rusijo, sicer omilili že leta 1844 (Sammlung 63, 1850, 428–431).

Ob koncu leta 1848 je bilo notranje ministrstvo mnenja, da je glede na razmere nujno, da ljudem brez zasluzka ne dovolijo potovanja na Dunaj, niti v Spodnjo Avstrijo. Odgovorne oblasti so zato od notranjega ministrstva dobile stroga novodila, da so smele podeliti delavcem potne listine za Spodnjo Avstrijo le, če so ti lahko dokazali, da

imajo tam zagotovljeno delo. Spodnjeavstrijske oblasti pa so morale vsakega posameznika, ki v 24 dneh od prihoda na njihovo ozemlje ni našel zaposlitve ali dela, poslati nazaj v njegovo domovinsko občino, k oblastem, ki so bile zanj odgovorne. Te oblasti mu v naslednje pol leta niso smele izdati novega potnega lista za Spodnjo Avstrijo, če ni imel potrjila o tem, da ima tam zagotovljeno delo. Ljudem, ki so bili odvisni od miloščine in so bili nesposobni za delo, je bilo prepovedano potnih listov za Spodnjo Avstrijo podeljevanje, kajti te naj bi takoj poslali nazaj v njihovo domovino. Kresije so se morale teh navodil strogo držati (Sammlung 64, 1855, 641–642). V potnih listih in dovoljenjih so po novem zahtevali navajanje le takih značilnosti, po katerih je bilo mogoče hitro prepoznati lastnika dokumenta. K tem značilnostim pa ni spadala verska pripadnost, ki je sodila k posameznikovemu osebnemu prepričanju. Glede na ukaz 31. decembra 1848 (št. 558) je njegova ekselenca notranji minister določil, da se v bodoče pri izdajanju potnih listov verska pripadnost ne omenja več. O tem so bile obveščene vse kresije in policijske oblasti, od njih pa so pričakovali, da se bodo teh predpisov držale (Sammlung 65, 1857, 52–53).

V letu 1849 je oblast znova zaostrila nadzor nad rekruti. Ministrstvo za notranje zadeve je na podlagi ukaza z dne 14. junija 1849 (št. 4260) sklenilo, da je treba vse vojaške obveznike, ki so jih zalotili brez potnih listov ali s pretečenimi potnimi listi, aretirati in odgnati. To se je uredilo na stroške tistega rekrutnega okraja, v katerem so te ljudi ujeli, ne glede na to, če so iz njihove domovinske občine dobili sporočilo o njihovi odsotnosti. Politične oblasti so bile še vedno dolžne pošiljati rekrute v njihovo domovinsko občino, da so tako uredili liste štetja prebivalstva in naborne liste. To obvestilo so splošno objavili (Sammlung 66, 1857, 349). Ta predpis o ravnanju z rekruti je veljal tudi za madžarske državljane (Sammlung 67, 1857, 490). Prav tako so v tem letu zaostri nadzor nad madžarskimi krošnjarji, ki so po mnenju c.-kr. oblasti ščuvali prebivalce na podeželju in jih navduševali za revolucijo. Ministrstvo za trgovino se je zato odločilo, da bo prepovedalo madžarskim podanikom izdajati krošnjarska dovoljenja za toliko časa, koikor bo trajala vojna z Ogrsko, tudi če so bile njihove potne listine pravilno izdane (Sammlung 68, 1857, 444). Predpis o rekrutih, ki niso imeli potnih listov ali pa so bili ti neveljavni, je bil za nemško-slovanske dežele sprejet 14. junija 1849. Od 19. oktobra 1849 je veljal tudi za Lombardsko-beneško kraljestvo in Dalmacijo (Sammlung 69, 1857, 720).

Potovanje na Poljsko je bilo v tem času nekoliko olajšano, sami predpisi pa so nehote govorili o tem, da je bilo do samostojne Poljske še zelo daleč. Notranje ministrstvo je sporočilo, da je prišlo do olajšanja glede vidiranja potnih listin za Poljsko. Rusko poslaništvo na Dunaju je od poljskega kralja dobilo pooblastilo vidiranja listin štirih skupin avstrijskih podanikov, ki so tako lahko potovali na Poljsko, ne da bi jim bilo pred tem treba o svoji nameri obvestiti poljsko oblast. Te skupine pa so bile:

1. trgovci in tovarnarji ter njihove družine in služabništvo, ki so morali zaradi posla na Poljsko, njihovo zadržanje pa je bilo neoporečno;

2. ljudje, ki so morali na Poljsko zaradi sodnih zadev in sporov, prav tako tudi njihove družine in služabništvo, če so prinesli vse potrebne listine in dokaze, da proti njim ni bilo nobenih obtožb;
3. lastniki »sujets mixtes« z družinami in služabništvom, če so predložili veljavne dokaze, da je njihova prisotnost na Poljskem nujna in je njihov značaj brez madeža;
4. tujci, ki so bivali na Poljskem in so to kraljevino začasno zapustili, pa so si znova želeli nazaj, vendar bi jim bilo to omogočeno le v primeru, če se v času svojega bivanja v tujini niso zapletli v karkoli, kar bi jim oblast lahko očitala.

Potne liste teh skupin je vidiralo rusko poslaništvo na Dunaju, potem ko je avstrijska oblast o vsakem posamezniku podala svoje pozitivno mnenje. O tej novosti so bile obveščene tudi kresije, da so znale pravilno postopati in so o tem obvestile tudi podrejene oblasti (Sammlung 70, 1857, 781–783).

Tudi v drugi polovici 19. stoletja je razpoložanje osrednje oblasti pri podeljevanju potnih listin nihalo. Odvisno je bilo od razmer v Evropi, od domačega dogajanja, od gospodarskega razvoja, tudi od razvoja turizma; precejšen je bil vpliv tehničnega napredka, razvoja železniške mreže in motornih vozil. Stroge omejitve pa je seveda postavila prva svetovna vojna (Holz, 1994, 140–141 in 150).

ZAKLJUČEK

Pregled odnosa oblasti do prometa in potnikov v dobrih sto letih nam spregovori o razmerah tako na gospodarskem kot tudi na družbenem področju. Spmembe, ki so zajele ta čas, so bile morda še močnejše na družbenem področju in so oblasti povzročale kar precejšnje preglavice. Tehnični razvoj je omogočil hitrejše potovanje in povezovanje ter tudi boljše komunikacijo med posameznimi pokrajinami v državi, pa tudi preko njenih meja. To pa ni bilo vedno dobrodošlo; državna oblast se je namreč znašla pred novim, drugačnim odnosom do podložnika. Ker je, kolikor se je le dalo, skušala ohraniti stare privajene oblike obnašanja, je življenje podložnikom grenilo z različnimi predpisi in prepovedmi. Ena od teh je prav gotovo tudi težavno pridobivanje potnih listin. V dovoljenja je bila tako vnešena natnačna pot, ki se je moral podložnik pri potovanju držati, prav tako ni smel pozabiti na časovno omejenost dovojenja. Ti predpisi niso bili značilni le za habsburško monarhijo in njen policijski aparat, pač pa za vso tedanjo Evropo. Podeljevanje ali prepovedi podeljevanja potnih dovoljenj za posamezne skupine ljudi ali pa za posamezne dežele so dober znak tedanje politične temperature v Evropi. Kljub oviram je bil pretok ljudi vse večji in tu je svoje – k že tako zapletenim razmeram – dodalo še jezikovno vprašanje. Napete odnose med avstrijskim in ogrskim delom monarhije dokazujejo prav spori o rabi jezika v potnih listinah. Reševanje vseh teh težav se je v večjem obsegu začelo šele v drugi polovici 19. stoletja, ko je napredovala gradnja železnic in se je potovanje pocenilo, nekoliko pa so se razrahljale tudi družbene sponse.

POLICE REGULATIONS CONCERNING ROADS, WAGONS
AND PASSENGERS FROM THE ERA OF THE EMPRESS MARIA THERESA
UNTIL THE MID-19TH CENTURY

Eva HOLZ

Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Milko Kos Historical Institute,
SI-1000 Ljubljana, Novi trg 2
e-mail: EvaHolz@zrc-sazu.si

SUMMARY

In order for the Habsburg Monarchy not to completely insulate itself from the developments that took place in contemporary Europe it had to adapt to them. From the mid-18th century onwards, it was compelled to take account of economic and social changes that were occurring along its borders. Sovereigns such as Empress Maria Theresa and her successor Joseph II met the task with a fair degree of success. The situation had already become critical during the reign of Leopold II, largely due to the aftermath of the French Revolution and wars against Napoleon. Emperor Franz II proved to be even less capable of keeping the situation under control. Regulations introduced by him sometimes appeared a means unto itself. Police interference in the lives of subjects was becoming increasingly troublesome.

The construction of transport routes within and beyond the borders of the monarchy began in the mid-18th century. Improved connections brought a multitude of novelties in the state, both good and bad. An ever-growing portion of the population moved within the state seeking employment, selling various products, receiving education in different cities or just travelling the country. The number of foreign travellers was on the rise as well. The central government tried to maintain complete control over the convivial crowd, a task most easily accomplished by means of various travel documents. The latter were not an invention of the Viennese authorities, as the same measures were also employed by other European courts. The ban on issuing travel documents to individual groups of the population facilitated surveillance and restriction of their movement. Hence, the ban on travel was sometimes imposed on individual groups of craftsmen and sometimes on students, doctors, assistant craftsmen, etc. Occasionally, the ban applied to travelling to a certain country. In this manner, the authorities aimed to keep various vagrants, beggars, and homeless people from roaming the country. Such measures were intensified during preparations for military operations. Due to the constant lack of soldiers, local authorities were compelled to verify all foreigners arriving in their areas. If their documents were not in order, they would soon find themselves wearing a military uniform. Local authorities also kept a close eye on deserters, and often recruited innkeepers to exercise surveillance and submit daily reports on foreigners coming to their inns.

The police had an important role in supervising both local and foreign travellers. The task of the local police was to oversee passengers; its opinion on individual applicants for travel documents was of utmost importance. Without its consent an applicant would not be granted a travel document, nor could he or she book a seat on a stagecoach. In times of relative peace, the police slackened their vigilance somewhat, allowing imperial-royal subjects, as well as foreigners, to move around more freely. However, during increased military tensions, particularly at the onset of World War I, surveillance was immediately intensified.

Key words: road, wagons, travel documents, 18th and 19th centuries

VIRI IN LITERATURA

Seznam kratic

Ergänzungs-Sammlung = Ergänzungs-Sammlung der politischen, Cameral-und Justiz Gesetze und Vverordnungen welche für dsa Herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illirien von dem Zeitpunkte der Wiederbesitznahme bis einschließ des Jahres 1818 erlassen worden sind. Laibach 1835.

Haupt-Repertorium = Alphabetisch-chronologische Übersicht der k.k. Gesetze und Verordnungen vom Jahre 1740 bis zum Jahre 1821, als Haupt-Repertorium über die theils mit höchster Genehmigung, theils unter Aufsicht der Hofstellen in 79 Bänder erschienenen Gesetzsammlungen. Bearbeitet unter Aufsicht der k.k. Hofkanzley herausgegeben von Joh. Nep. Fr. V. Hempel-Kürsinger, k.k. wirklicher Hof-Secretär. Wien 1827.

Joseph des Zweyten = Joseph des Zweyten Römischen Kaisers gesetze und Verfassungen im Justizfache für Böhmen, Maehren, Schlesien, Oesterreich, ob und unter der Enns, Steyermark, Kärnten, Krain, Görz, Gradisca, Triest, Tyrol und die Vorlanden, in den siebenten Jahre seiner Regierung. Prag und Wien 1787.

Sammlung Laibach – Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Laibacher Gouvernement-Gebieth im Königreiche Illyrien.

Sammlung Krain – Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illyrien.

Ergänzungs-Sammlung, 1 – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils, Erste Abtheilung, Enthält Gesetze vom 17. Oktober 1813 bis Ende Mai 1814. Laibach 1835, 244. Decret des k.k. prov. General-Guberniums vom 22. April 1814. An das k.k. Vice-Gubernium zu Fiume, an sämmtliche Intendenzen und an die prov. Bau-Inspection zu Laibach.

- Ergänzungs-Sammlung, 2** – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils, Erste Abtheilung, Enthält Gesetze vom 17. Oktober 1813 bis Ende Mai 1814. Laibach 1835, 4–5. Gubernial-Verfügung vom 20. Oktober 1813. An die Intendenzen zu Laibach, Neustadtl und Villach; dann an die General-Consulate in Görz, Agram und Adelsberg.
- Ergänzungs-Sammlung, 3** – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils, Erste Abtheilung, Enthält Gesetze vom 17. Oktober 1813 bis Ende Mai 1814. Laibach 1835, 41–42. Eröffnung an der Polizeihofstelle vom 12. December 1813. General-Gouvernements-Verordnung vom 26. December 1813. An die provisorischen Intendenzen und an die k.k. Polizei-Direction Laibach.
- Ergänzungs-Sammlung, 4** – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils, Erste Abtheilung, Enthält Gesetze vom 17. Oktober 1813 bis Ende Mai 1814. Laibach 1835, 84. Hofkanzlei-Decret vom 27. Jänner 1814. Verordnung des k.k. prov. Österr. General-Gouvernements von Illyrien vom 14. februar 1814. An die k.k. Intendenzen zu Laibach, Adelsberg, Neustadtl, Görz, Triest und Villach; dann an das k.k. prov. Vice-Gubernium in Fiume.
- Ergänzungs-Sammlung, 5** – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils, Erste Abtheilung, Enthält Gesetze vom 17. Oktober 1813 bis Ende Mai 1814. Laibach 1835, 420–241. Hofkammer-Präsidial-Erlaß vom 10. März 1814. Decret des k.k. österr. Prov. General-Guberniums vom 14. April 1814. An das k.k. Vice-Gubernium in Fiume und an alle k.k. Intendenzen, ferner an die prov. Polizei-Direction zu Laibach und Triest und an die prov. k.k. Polizei-Commissariate zu Fiume und Villach.
- Ergänzungs-Sammlung, 6** – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils Dritte Abtheilung. Enthält die Gesetze und Verordnungen vom 1. August bis Ende December 1814. Laibach 1836, 166. Decret der k.k. Central-Organisirungs- Hofcommission vom 30. August 1814. Verordnung des k.k. prov. General-Guberniums vom 27. September 1814. An das k.k. Vice-Gubernium in Fiume an die k.k. Kreisämter in Laibach, Neustadtl, Adelsberg, Görz und Villach, an die k.k. Intendenzen in Triest; dann an die k.k. Polizei-Direction in Laibach und Triest.
- Ergänzungs-Sammlung, 7** – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils Dritte Abtheilung. Enthält die Gesetze und Verordnungen vom 1. August bis Ende December 1814. Laibach 1836, 223–224. Decret des k.k. Central-Organisirungs-Hofkommission von 12. Oktober 1814. Verordnung des k.k. prov. General-Guberniums vom 25. Oktober 1814. An das k.k. Vice-Gubernium Carlstadt, an die k.k. Kreisämter zu Laibach, Neustadtl, Adlesberg, Villach und Görz.
- Ergänzungs-Sammlung, 8** – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils Dritte Abtheilung. Enthält die Gesetze und Verordnungen vom 1. August bis Ende December 1814. Laibach 1836, 2–4. Note der k.k. Organisirungs-Hofcommission vom 29. Juli 1814. Decret des k.k. prov. General-Guberniums vom 5. August

1814. An die Kreisämter zu Laibach, Neustadt, Adelsberg, Villach und Görz; dann an die k.k. Bancal-Administration in Laibach.

Ergänzungs-Sammlung, 9 – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils Zweite Abtheilung Enthält die Gesetze und Verordnungen vom 1. juni bis Ende Juli 1814. Laibach 1836, 438. Note der k.k. Organisirungs-Hofcommission vom 29. Juni 1814. Verordnung des k.k. prov. General-Guberniums in Illirien vom 15. Juli 1814. An die k.k. Kriesämter in Laibach, Neustadt, Adelsberg, Görz und Villach. An die k.k. Polizei-Direction in Laibach und an die k.k. Platz-Commanden zu Laibach, Görz und Villach.

Ergänzungs-Sammlung, 10 – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils Zweite Abtheilung Enthält die Gesetze und Verordnungen vom 1. juni bis Ende Juli 1814. Laibach 1836, 447–448. Decret des k.k. prov. General-Guberniums vom 15. Juli. An die k.k. Kreisämter Laibach, Neustadt, Adelsberg, Görz und Villach.

Ergänzungs-Sammlung, 11 – Ergänzungs-Sammlung. Ersten Theils Zweite Abtheilung Enthält die Gesetze und Verordnungen vom 1. juni bis Ende Juli 1814. Laibach 1836, 452–453. Hofkammer-Präsidial-Erlaß vom 23. Juni 1814. Decret des k.k. prov. General-Guberniums vom 19. Juli 1814. An das Vice-Gubernium zu Fiume, an die k.k. Kreisämter zu Laibach, Neustadt, Adelsberg, Görz und Villach, an die k.k. prov. Intendenz in Triest, an die k.k. prov. Polizei-Directionen zu Laibach und Triest, dann an die k.k. prov. Polizei-Commissariate zu Fiume und Villach.

Haupt-Repertorium, 1 – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Neunter Band, 310–311. Gubernial-Verordnung in Böhmen 28. April 1788.

Haupt-Repertorium, 2 – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Neunter Band. Verordnung in Krain, 8. April 1795.

Haupt-Repertorium, 3 – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 614–615. Patent, 3. April 1750.

Haupt-Repertorium, 4 – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band. Patent 18. Juny 1751, Verordnung 10. und 14. May 1757 und 15. August 1764.

Haupt-Repertorium, 5 – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band, 34–35. Patent 2. April 1752.

Haupt-Repertorium, 6 – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band, 612–613. Hofrescript 12. August 1752, Patent 5. Oktober 1767, Verordnung 5. December 1769, Verordnung 7. April 1773, Verordnung 23. December 1779, Verordnung im Böhmen 21. Jänner 1780.

Haupt-Repertorium, 7 – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band. Hofentschließung für die k.k. Erbländer 29. August 1752.

Haupt-Repertorium, 8 – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band, 34–35. Verordnung 10. May 1761.

- Haupt-Repertorium, 9** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band. Hofentschießung 29. August 1761, Hofentschließung 2. August 1762.
- Haupt-Repertorium, 10** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band. Verordnung 12. April 1762, Verordnung 30. May 1763, Patent 5. Februar 1778.
- Haupt-Repertorium, 11** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band. Hofentschließung 2. Oktober 1762.
- Haupt-Repertorium, 12** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band. Verordnung 22. April 1765.
- Haupt-Repertorium, 13** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band. Verordnung 7. Juli 1766.
- Haupt-Repertorium, 14** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band, 36–37. Normal-Hofdecret 8. December 1770.
- Haupt-Repertorium, 15** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band. Verordnung 31. May 1774.
- Haupt-Repertorium, 16** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band. Hofdecret 4. März 1775.
- Haupt-Repertorium, 17** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band, 614–615. Patent 10. August 1776.
- Haupt-Repertorium, 18** – Haupt-Repertorium, Wien 1827, Siebenter Band, 36–37. Verordnung 3. April 1777.
- Haupt-Repertorium, 19** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 614–615. Verordnung 5. März 1778.
- Haupt-Repertorium, 20** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 34–35. Verordnung 1. September 1778.
- Haupt-Repertorium, 21** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 36–37. Verordnung 7. Oktober 1779.
- Haupt-Repertorium, 22** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 612–613 in 614–615. Patent 16. December 1748.
- Haupt-Repertorium, 23** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 56–57. K.k. Resoluzin 20. April 1751.
- Haupt-Repertorium, 24** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 58–59. Hofdecret 8. December 1770.
- Haupt-Repertorium, 25** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 302–303. Patent 8. Februar 1772.
- Haupt-Repertorium, 26** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 36–37. Verordnung für Mähren 9. December 1780.
- Haupt-Repertorium, 27** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 36–37. Verordnung für Böhmen 11. Jänner 1781.
- Haupt-Repertorium, 28** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 36–37. Hofdecret 15. Juny 1781, Hofdecret 26. Juny 1783.

- Haupt-Repertorium, 29** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 36–37. Verordnung 27. July 1781.
- Haupt-Repertorium, 30** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 36–37. Verordnung 11. September 1781, Verordnung in Böhmen 3. May 1782.
- Haupt-Repertorium, 31** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 36–37. Verordnung 20. November 1782.
- Haupt-Repertorium, 32** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 38–39. Verordnung 28. Jänner 1784, 9. Februar 1784.
- Haupt-Repertorium, 33** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 38–39. Hofdecret 15. März 1785.
- Haupt-Repertorium, 34** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 38–39. Hofdecret 25. April 1785.
- Haupt-Repertorium, 35** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 38–39. Verordnung 27. September 1785.
- Haupt-Repertorium, 36** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 58–59. Hofkammerdecret 26. April 1792.
- Haupt-Repertorium, 37** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 42–43. Hofkanzleydecret 7. September 1792.
- Haupt-Repertorium, 38** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 42–43. Hofdecret an alle Länderstellen 5. Jänner 1793, Hofdecret 17. Februar 1793.
- Haupt-Repertorium, 39** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 42–43. Hofdecret für alle Länderstellen 17. Februar 1793, Hofdecret 25. August 1793.
- Haupt-Repertorium, 40** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 42–43. Hofdecret 23. August 1793.
- Haupt-Repertorium, 41** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 44–45. Hofdecret an alle Länderstellen 18. April 1794.
- Haupt-Repertorium, 42** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 44–45. Hofdecret an alle Länderstellen 8. August 1794, Hofdecret 23. Jänner 1795.
- Haupt-Repertorium, 43** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 44–45. Verordnung des Polizei-Ministeriums 25. März 1801.
- Haupt-Repertorium, 44** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 44–45. Hofdecret an alle Länderstellen 8. August 1794, Verordnung des Polizey-Ministeriums 25. März 1801.
- Haupt-Repertorium, 45** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 44–45. Hofdecret für Krain 30. Jänner 1795.
- Haupt-Repertorium, 46** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 44–45. Hofdecret an alle Länderstellen 1. Juny 1795.
- Haupt-Repertorium, 47** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 44–45. Hofdecret an alle Länderstellen 23. Jänner 1798.

- Haupt-Repertorium, 48** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 46–47.
Hofdecret an alle Länderstellen 5. September 1795.
- Haupt-Repertorium, 49** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 46–47.
Hofdecret an alle Länderstellen 23. Jänner 1798.
- Haupt-Repertorium, 50** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 46–47.
Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 1. März 1800.
- Haupt-Repertorium, 51** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 46–47.
Hofkammerdecret 26. August 1805.
- Haupt-Repertorium, 52** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 46–47.
Verordnung des Staats-Polizey-Ministeriums 25. März 1801, Hofkanzleydecret
24. April 1807.
- Haupt-Repertorium, 53** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 48–49.
Verordnung des Staats-Polizey-Ministeriums 25. März 1801.
- Haupt-Repertorium, 54** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 48–49.
Hofdecret 20. May 1801.
- Haupt-Repertorium, 55** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 48–49.
Hofkanzleydecrete 7. August 1802.
- Haupt-Repertorium, 56** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 48–49.
Hofdecret 21. September 1802.
- Haupt-Repertorium, 57** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 48–49.
Stämpel-Patent 5. Oktober 1802.
- Haupt-Repertorium, 58** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 48–49.
Stämpel-Patent 5. Oktober 1802.
- Haupt-Repertorium, 59** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 48–49.
Hofkammerdecret 23. December 1802.
- Haupt-Repertorium, 60** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 48–49.
Hofkammerdecret an alle Länderstellen 7. Jänner 1803.
- Haupt-Repertorium, 61** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 48–49.
Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 4. Februar 1803.
- Haupt-Repertorium, 62** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 50–51.
Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 30. April 1804, Hofkammerdecret an alle
Länderstellen 11. März 1805, Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 4. De-
cember 1806.
- Haupt-Repertorium, 63** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 50–51.
Hofkanzleydecret 17. August 1804, Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 20.
Februar 1805.
- Haupt-Repertorium, 64** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 50–51.
Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 20. Februar 1805.
- Haupt-Repertorium, 65** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 50–51.
Hofkammerdecret an alle Länderstellen 11. März 1805.

- Haupt-Repertorium, 66** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 52–53. Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 4. December 1806.
- Haupt-Repertorium, 67** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 52–53. Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 19. Februar 1807.
- Haupt-Repertorium, 68** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 52–53. Ministerial-Schreiben der Polizey-Hofstelle 10. April 1807.
- Haupt-Repertorium, 69** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 52–53. Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 26. december 1807.
- Haupt-Repertorium, 70** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 52–53. Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 1. April 1808.
- Haupt-Repertorium, 71** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter band, 52–53. Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 27. December 1809.
- Haupt-Repertorium, 72** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 54–55. Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 24. Jänner 1810.
- Haupt-Repertorium, 73** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 54–55. Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 24. Jänner 1810.
- Haupt-Repertorium, 74** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 54–55. Hofkammerdecret an alle Länderstellen 30. August 1810.
- Haupt-Repertorium, 75** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 54–55. Hofkanzleydecret an alle Länderstellen 29. November 1810.
- Haupt-Repertorium, 76** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 54–55. Hofkanzleydecret 5. July 1811.
- Haupt-Repertorium, 77** – Haupt-Repertorium, Wien 1827. Siebenter Band, 54–55. Hofdecret 24. August 1812.
- Joseph des Zweyten, 1787** – Joseph des Zweyten. Prag und Wien 1787, 48–49.
- Sammlung, 1** – Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Laibacher Gouvernement-Gebit im Königreiche Illyrien. II. Ergänzungs-Band. Laibach 1844, 652–668. Gubernial-Verordnung vom 5. September 1815. An die k.k. Kreisämter.
- Sammlung, 2** – Sammlung Laibach (Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Herzogthum Krain und den Villache Kreis Kärntens im Königreiche Illyrien). Jahr 1824. 6. Band. Laibach 1826, 28–29. Gubernial-Verordnung vom 22. Jänner 1824. An die Kreisämter, die Baudirection und die Provinzial-Staatsbuchhaltung.
- Sammlung, 3** – Sammlung Laibach. Jahr 1825. 7. Band. Laibach 1828, 332. Hofkanzleydecret vom 20. Oktober 1825. Gubernial-Verordnung vom 11. November 1825. An die Bau-Direction.
- Sammlung, 4** – Sammlung Laibach. Jahr 1844. 26. Band. Laibach 1846, 30–48. Hofkanzlei-Decret vom 19. december 1843. Gubernial-Verordnung vom 27. Jänner 1844. An die k.k. Provinzial-Baudirection.

- Sammlung, 5** – Sammlung Krain (Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Harzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illyrien). Jahr 1819. Laibach 1849. 1. Band, 640–650. Gubernial-Verordnung vom 25. Oktober 1819. An die k.k. Kreisämter und Baudirection, zugleich mitgetheilt der Bancal-Gefällen-Administration.
- Sammlung, 6** – Sammlung Krain, Jahr 1819. Laibach 1849. 1. Band, 78. Hofkanzlei-Decret vom 7. Jänner 1819. Gubernial-Currende vom 10. Februar 1819.
- Sammlung, 7** – Sammlung Krain. Jahr 1820. Laibach 1823. 2. Band, 54–55. Hofkammerdecret vom 25. Februar 1820. Gubernial-Circulare vom 10. März 1820.
- Sammlung, 8** – Sammlung Krain. Jahr 1820. Laibach 1823. 2. Band, 83. Hofkammerdecret vom 6. April 1820. Gubernial-Umlaufschreiben vom 28. April 1820.
- Sammlung, 9** – Sammlung Krain. Jahr 1822. Laibach 1824. 4. Band, 93–94. Hofkammerdecret vom 26. März 1822.
- Sammlung, 10** – Sammlung Krain. Jahr 1822. Laibach 1824. 4. Band, 221–222. Gubernial-Umlaufschreiben vom 14. Juny 1822.
- Sammlung, 11** – Sammlung Laibach. Jahr 1825. Laibach 1828. 7. Band, 260–261. Hofkammerdecret vom 17. August 1825. Gubernial-Currende vom 9. September 1825.
- Sammlung, 12** – Sammlung Laibach. Jahr 1840. Laibach 1842. 22. Band, 126–129. Hofkanzlei-Decret vom 30. April 1840. Gubernial-Kundmachung vom 12. Juni 1840 und Verordnung an die k.k. Kreisämter.
- Sammlung, 13** – Sammlung Krain. Jahr 1820. 2. Band, Laibach 1823, 17–18. Hofkammerdecret vom 31. December 1819. Gubernial-Circulare vom 28. Jänner 1820.
- Sammlung, 14** – Sammlung Laibach. II. Ergänzungs-Band. Enthält die Gesetze und Verordnungen vom 1. Jänner bis letzten December 1815. Laibach 1844, 240–241. Präsidial-Verfügung vom 3. Mai 1815. An die k.k. Kreisämter und Polizei-Commissariate.
- Sammlung, 15** – Sammlung Laibach. II. Ergänzungs-Band. Enthält die Gesetze und Verordnungen vom 1. Jänner bis letzten December 1815. Laibach 1844, 280–281. Verordnung des provisorischen Guberniums vom 31. Mai. An die k.k. Kreisämter. Note an das k.k. Gubernium in Triest und an die Kreisämter Cili und Klagenfurt.
- Sammlung, 16** – Sammlung Krain. Jahr 1821. 3. Band, Laibach 1824, 12. Hofkanzlei-Präsidialschreiben vom 4. Jänner 1821. Gubernial-Präsidial-Verordnung vom 15. Jänner 1821. An die Kreisämter und die Polizeydirection.
- Sammlung, 17** – Sammlung Krain. Jahr 1821. 3. Band, Laibach 1824, 115–116. Hofkanzleydecret vom 22. Februar 1821. Gubernial-Verordnung vom 16. März 1821. An die Kreisämter und an die Polizey-Direktion.

- Sammlung, 18** – Sammlung Krain. Jahr 1822. 4. Band, Laibach 1824, 74–75. Hofkanzleydecret vom 23. Februar 1822. Gubernial-Kundmachung vom 8. März 1822.
- Sammlung, 19** – Sammlung Krain. Jahr 1823. 5. Band, Laibach 1825, 174–175. Hofkanzleydecret vom 25. April 1823. Gubernial-Verordnung vom 9. May 1823. An die Kreisämter, und an die Polizey-Direction, dann mit Protocollauszug an die Bancal-Administration.
- Sammlung, 20** – Sammlung Krain. Jahr 1823. 5. Band, Laibach 1825, 193. Hofkanzleydecret vom 9. May 1823. Gubernial-Verordnung vom 30. May 1823. An die Kreisämter und an die Polizey-Direction.
- Sammlung, 21** – Sammlung Krain. Jahr 1824. 6. Band, Laibach 1826, 32–33. Hofkanzleydecret vom 10. Jänner 1824. Gubernial-Verordnung vom 29. Jänner 1824. An die Kreisämter.
- Sammlung, 22** – Sammlung Laibach. Jahr 1825. 7. Band, Laibach 1828, 43–44. Gubernial-Verordnung vom 3. März 1825. An die Kreisämter und die Polizey-Direction.
- Sammlung, 23** – Sammlung Laibach. Jahr 1825. 7. Band, Laibach 1828, 261–262. Hofkanzley-Präsidialschreiben vom 4. August 1825. Gubernial-Verordnung vom 10. September 1825. An die Kreisämter.
- Sammlung, 24** – Sammlung Laibach. Jahr 1826. 8. Band, Laibach 1830, 110–111. Hofkanzlei-Decret vom 29. April 1826. Gubernial-Verordnung vom 26. May 1826. An die Kreisämter, an die Polizei-Direction und Polizei-Commissariat zu Klagenfurt.
- Sammlung, 25** – Sammlung Laibach. Jahr 1826. 8. Band, Laibach 1830, 310–311. Hofkanzlei-Decret vom 24. November 1826. Gubernial-Verordnung vom 21. December 1826. An die Kreisämter, und die Provinzial-Staatsbuchhaltung.
- Sammlung, 26** – Sammlung Laibach. Jahr 1827. 9. Band Laibach 1830, 74–75. Hofkanzlei-Decret vom 18. Februar 1827. Gubernial-Currende vom 8. März 1827.
- Sammlung, 27** – Sammlung Laibach. Jahr 1827. 9. Band Laibach 1830, 229. Hofkanzlei-Decret vom 20. Mai 1827. Gubernial-Verordnung vom 1. Juli 1827. An die Kreisämter.
- Sammlung, 28** – Sammlung Laibach. Jahr 1828. 10. Band, Laibach 1830, 321. Hofkanzlei-Decret vom 21. August 1828. Gubernial-Verordnung vom 4. September 1828. An die Kreisämter.
- Sammlung, 29** – Sammlung Laibach. Jahr 1828. 10. Band, Laibach 1830, 380–398. Hofkanzlei-Decret vom 16. Oktober 1828. Gubernial-Verordnung vom 11. December 1828. An die fünf Kreisämter, und das Gubernial-Haupttaxamt zu Laibach.
- Sammlung, 30** – Sammlung Laibach. Jahr 1829. 11. Band, Laibach 1831, 228. Hofkammer-Decret vom 31. Mai 1829. Gubernial-Verordnung vom 20. Juni 1829. An die Gubernial-Haupttaxamt.

- Sammlung, 31** – Sammlung Laibach. Jahr 1829. 11. Band, Laibach 1831, 328. Studienhofcommissions-Decret vom 11. Juni 1829. Gubernial-Verordnung vom 4. Juli 1829. An die medizinisch-chirurgischen Studien-Direction, und an die Gymnasial-Direction zu Laibach.
- Sammlung, 32** – Sammlung Laibach. Jahr 1833. 15. Band, Laibach 1834, 2–3. Hofkanzleidecret vom 15. December 1832. Gubernial-Verordnung vom 5. Jänner 1833. An die Kreisämter, an die Polizei-Direction in Laibach und an das olizei-Commissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 33** – Sammlung Laibach. Jahr 1833. 15. Band, Laibach 1834, 41–42. Hofkanzlei-Decret vom 7. März 1833. Gubernial-Verordnung vom 28. März 1833. An die Kreisämter, an die Polizei-Direction in Laibach, und an das Polizei-Commissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 34** – Sammlung Laibach. Jahr 1834. 16. Band, Laibach 1835, 1–2. Präsidial-Erlaß der k.k. Polizei-Hofstelle vom 30. December 1833. Gubernial-Präsidial-Verordnung vom 11. Jänner 1834. An die Kreisämter, an die Polizei-Direction in Laibach und das Polizei-Commissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 35** – Sammlung Laibach. Jahr 1834. 16. Band, Laibach 1835, 66–67. Hofkanzlei-Decret vom 4. März. Gubernial-Verordnung vom 3. April 1834. An die k.k. Kreisämter.
- Sammlung, 36** – Sammlung Laibach. Jahr 1834. 16. Band, Laibach 1835, 361–362. Hofkanzleidecret vom 31. Oktober 1834. Gubernial-Circulare vom 6. November 1834.
- Sammlung, 37** – Sammlung Laibach. Jahr 1836. 18. Band, Laibach 1839, 567–568. Hofkanzlei-Decret vom 14. Juli 1836. Gubernial-Verordnung vom 11. August 1836. An die k.k. Kreisämter.
- Sammlung, 38** – Sammlung Laibach. Jahr 1836. 18. Band, Laibach 1839, 613–616. Gubernial-Verordnung vom 10. September 1836. An die k.k. Kreisämter zu Laibach und Neustadtl, und an die k.k. Landes-Baudirection. Mittheilung an die k.k. illyrische Cameral-Gefällen-Verwaltung in Laibach und das k.k. steiermärkische Gubernium in Gratz.
- Sammlung, 39** – Sammlung Laibach. Jahr 1837. 19. Band, Laibach 1839, 145–146. Hofkanzlei-Decret vom 9. November 1837, Gubernial-Currende vom 2. December 1837.
- Sammlung, 40** – Sammlung Laibach. Jahr 1838. 20. Band, Laibach 1839, 67–68. Polizei-Hofstell-Präsidial-Verordnung vom 28. März 1838. Präsidial-Erinnerung und Verordnung vom 10. April 1838. Gubernial-Verfügung vom 26. April 1838. An sämtliche k.k. Kreisämter, die Polizei-Direction in Laibach und das Polizei-Commissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 41** – Sammlung Laibach. Jahr 1838. 20. Band, Laibach 1839, 286. Präsidial-Erinnerung vom 12. September 1838. Gubernial-Erledigung vom 27.

- September 1838 (sub Gubernial-Zahl 22737 de 1838). Präsidial-Verordnung vom 12. September 1838. An die betreffenden hierländigen Behörden.
- Sammlung, 42** – Sammlung Laibach. Jahr 1838. 20. Band, Laibach 1839, 390–391. Präsidial-Erinnerung vom 18. November 1838. Gubernial-Erledigung vom 29. November 1838, Präsidial-Erlaß vom 18. November 1838. An alle politischen, Polizei- und Cameral-Aufsichts-Behörden.
- Sammlung, 43** – Sammlung Laibach. Jahr 1839. 25. Band. Laibach 1841, 379. Note des k. Gubernium in Fiume vom 20. Februar 1839. Gubernial-Verordnung vom 27. März 1839. An die k.k. Kreisämter, die Polizei-Direction in Laibach und das Polizei-Kommissariat in Klagenfurt. Note an die k.k. Kameral-Gefällen-Verwaltung.
- Sammlung, 44** – Sammlung Laibach. Jahr 1839. 25. Band. Laibach 1841, 430–432. Gubernial-Bekanntmachung vom 21. Juni 1839.
- Sammlung, 45** – Sammlung Laibach. Jahr 1840. 22. Band, Laibach 1842, 135. Hofkanzlei-Decret vom 22. Mai 1840. Gubernial-Verordnung vom 19. Juni 1840. An die k.k. Kreisämter.
- Sammlung, 46** – Sammlung Laibach. Jahr 1840. 22. Band, Laibach 1842, 110. Gubernial-Currende vom 22. Mai 1840.
- Sammlung, 47** – Sammlung Laibach. Jahr 1840. 22. Band, Laibach 1842, 111. Gubernial –Currende vom 22. Mai 1840.
- Sammlung, 48** – Sammlung Laibach. Jahr 1840. 22. Band, Laibach 1842, 389–390. Erlaß der k.k. Polizei-Hofstelle vom 20. September 1840. Gubernial-Verordnung vom 26. September 1840. An die k.k. Polizei-Behörden und Kreisämter.
- Sammlung, 49** – Sammlung Laibach. Jahr 1840. 22. Band, Laibach 1842, 390–391. Präsidial-Verordnung vom 30. September 1840. An die k.k. Kreisämter, die Polizei-Direction in Laibach, und das Polizei-Commissariat in Klagenfurt, dann Präsidial-Note an die steiermärkisch-illyrische Cameral-Gefällen-Verwaltung.
- Sammlung, 50** – Sammlung Laibach. Jahr 1841. 23. Band, Laibach 1843, 116. Hofkanzlei-Decret vom 15. Mai 1841. Gubernial-Verordnung vom 5. Juni 1841. An die fünf k.k. Kreisämter, die Polizei-Direction in Laibach, und das Polizei-Commissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 51** – Sammlung Laibach. Jahr 1842. 24. Band, Laibach 1844, 163–164. Hofkanzlei-Decret vom 15. April 1842. Gubernial-Verordnung vom 6. Mai 1842. An die k.k. Kreisämter, die Polizei-Direction in Laibach und das Polizei-Commissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 52** – Sammlung Laibach. Jahr 1842. 24. Band, Laibach 1844, 164–165. Note der k.k. steiermärkisch-illyrischen Cameral-Gefällen-Verwaltung vom 13. April 1842. Gubernial-Verordnung vom 7. Mai 1842. An die k.k. Kreisämter.
- Sammlung, 53** – Sammlung Laibach. Jahr 1842. 24. Band, Laibach 1844, 168–169. Hofkammer-Decret vom 3. Mai 1842. Gubernial-Intimat vom 26. Mai 1842. An

- die k.k. Kreisämter, die Kammerprocuratur in Laibach und das Fiscalamt in Klagenfurt.
- Sammlung, 54** – Sammlung Laibach. Jahr 1842. 24. Band, Laibach 1844, 295. Hofkanzlei-Decret vom 10. Oktober 1842. Gubernial-Verordnung vom 5. November 1842. An die k.k. Kreisämter, die Polizei-Direction in Laibach und das Polizei-Commissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 55** – Sammlung Laibach. Jahr 1843. 25. Band, Laibach 1845, 49–50. Hofkanzlei-Decret vom 15. Februar 1843. Gubernial-Currende vom 18. März 1843.
- Sammlung, 56** – Sammlung Laibach. Jahr 1843. 25. Band, Laibach 1845, 58–59. Hofkanzlei-Decret vom 5. April 1843. Gubernial-Verordnung vom 11. April 1843. An die k.k. Kreisämter, die Kammerprocuratur in Laibach, das Fiscalamt in Klagenfurt, die Provinzial-Baudirection, die Ober-Post-Verwaltung, das Oberbergamt zu Klagenfurt, Note an das Miliär-Commando hier und die Cameral-Gefällen-Verwaltung.
- Sammlung, 57** – Sammlung Laibach. Jahr 1843. 25. Band, Laibach 1845, 157–159. Hofkanzlei-Decret vom 11. Juni 1843. Gubernial-Currende vom 4. August 1843.
- Sammlung, 58** – Sammlung Laibach. Jahr 1844. 26. Band, Laibach 1846, 112–113. Hofkanzlei-Decret vom 29. Februar 1844. Gubernial-Decret vom 29. März 1844. An die k.k. Kreisämter, die Polizei-Direction in Laibach und das Polizei-Commissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 59** – Sammlung Laibach. Jahr 1844. 26. Band, Laibach 1846, 274. Hofkanzlei-Decret vom 26. August 1844. Gubernial-Verordnung vom 20. September 1844. An die k.k. Kreisämter, die Polizei-Direction in Laibach und das Polizei-Commissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 60** – Sammlung Laibach. Jahr 1844. 26. Band, Laibach 1846, 389–390. Hofkanzlei-Decret vom 20. November 1844. Gubernial-urrende vom 16. December 1844.
- Sammlung, 61** – Sammlung Laibach. Jahr 1846. 28. Band, Laibach 1850, 62–65. Polizeihofstelle-Präsidial-Erlaß vom 10. Oktober 1845. Gubernial-Verordnung vom 31. Oktober 1845. An die k.k. Kreisämter, Polizei-Direction in Laibach und an das Polizeicommissariat in Klagenfurt, zugleich mitgetheilt der Cameral-Gefällen-Verwaltung in Graz.
- Sammlung, 62** – Sammlung Laibach. Jahr 1846. 28. Band, Laibach 1850, 234–235. Polizei-Hofstelle-Präsidial-Erlaß vom 23. April 1846, mitgetheilt mit Gubernial-Präsidial-Erinnwerung vom 1. Mai 1846.
- Sammlung, 63** – Sammlung Laibach. Jahr 1846. 28. Band, Laibach 1850, 428–431. Hofkanzlei-Decret vom 17. Oktober 1846. Gubernial-Verordnung vom 1. November 1846. An die k.k. Kreisämter, Polizei-Direction in Laibach und das Polizei-Commissariat in Klagenfurt.

- Sammlung, 64** – Sammlung Laibach. Jahr 1848. 30. Band, Laibach 1855, 641–642. Erlaß des Ministeriums des Innern vom 4. December 1848. Gubernial-Verordnung vom 13. december 1848. An die k.k. Kreisämter, Polizeidirection in Laibach una an das Polizeicommissariat in Klagenfurt.
- Sammlung, 65** – Sammlung Laibach. Jahr 1849. 31. Band. Laibach 1857, 52–53. Erlaß des Ministeriums des Innern vom 31. December 1848, mitgetheilt durch Gubernial-Präsidial-Erinnerung vom 7. Jänner 1849. Gubernial-Erledigung vom 20. Jänner 1849.
- Sammlung, 66** – Sammlung Laibach. Jahr 1849. 31. Band. Laibach 1857, 439. Erlaß des Ministeriums des Innern vom 14. Juni 1849. Gubernial-Currende vom 22. Juni 1849.
- Sammlung, 67** – Sammlung Laibach. Jahr 1849. 31. Band. Laibach 1857, 490. Erlaß des Ministeriums des Innern vom 16. Juli. Gubernial-Indorsat vom 26. Juli 1849. An die k.k. Kreisämter.
- Sammlung, 68** – Sammlung Laibach. Jahr 1849. 31. Band. Laibach 1857, 444. Erlaß des Handels-Ministeriums vom 20. Juni 1849. Gubernial-Verordnung vom 26. Juni 1849. An die krainischen k.k. Kreisämter und Polizeidirection in Laibach.
- Sammlung, 69** – Sammlung Laibach. Jahr 1849. 31. Band. Laibach 1857, 720. Erlaß des Ministeriums des Innern vom 10. Oktober 1849. Gubernial-Currende vom 19. Oktober 1849.
- Sammlung, 70** – Sammlung Laibach. Jahr 1849. 31. Band. Laibach 1857, 781–783. Erlaß des Ministeriums des Innern vom 12. November 1849. Gubernial-Präsidial-Verordnung vom 15. November 1849. An die Kreisämter in Krain und an die Polizei-Direction in Laibach.
- Glonar, J. (1931):** Poučni slovar. I. del A–K. Ljubljana, Umetniška propaganda, 377.
- Glonar, J. (1933):** Poučni slovar. II. del L–Z. Ljubljana, Umetniška propaganda, 116.
- Holz, E. (1994):** Razvoj cestnega omrežja na Slovenskem ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja. Ljubljana, ZRC SAZU.
- Schemerl, J. (1807):** Ausführliche Anweisung zur Entwerfung, Erbauung und Erhaltung dauerhafter und bequemer Straßen. Dritter Theil. Wien, Degenschen Buchhandlung.